

Extractes del
Manifest ecosocialista
Per una alternativa verda a Europa
Edició 1990

Carlos Antunes – Pierre Juquin – Penic Kemp
Isabelle Stengers – Wilfried Telkamper – Frieder Otto Wolf

Edició: juny 2013

Selecció dels textos
Josep Valero González

Traducció al català:
Magdalena Obrador Colom
Lila Thomàs i Andreu

Maquetació:
Alexandre Charles Rolland

Edita:
Ateneu Pere Mascaró

INTRODUCCIÓ

L'Ecosocialisme, una opció per capgirar el sistema a favor de les persones i el medi

Fa ja més de 150 anys de l'advertència de Karl Marx que un vell fantasma, ja en aquells temps, recorria el continent europeu, i una vintena de la publicació del Manifest Ecosocialista amb el qual un grup d'intel·lectuals i activistes reclamaven una alternativa verda per a Europa, a partir d'una síntesi possible i necessària entre l'ecologia política i el socialisme.

Aquella proposta és avui més necessària que mai, arribats a un punt en el qual la mundialització, que no ha comportat la universalització dels drets humans i la justícia social, sí que ha significat l'expansió d'un model productiu i de consum insostenible arreu del planeta, primer al Nord i ara als anomenats països emergents.

Amb l'excusa de la crisi, els governs occidentals en general, i els europeus i l'espanyol en particular, de la mà dels poders econòmics i financers i al dictat de la troika, aprofiten per enterrar a cop de política d'ajustament un contracte social que havia servit de referència arreu, en termes de benestar i democràcia. Alhora que en el plànol internacional, són incapaços d'arribar a acords vinculants i efectius per frenar el canvi climàtic, cosa que no passa a l'hora de salvar la banca amb diners públics.

Les nostres Illes no són alienes a aquest marc. Som unes illes, sí, però també globalitzades i globalitzants. No contents amb aprendre les lliçons que per als habitants d'aquesta terra i aquesta terra va significar la *balearització* – com a paradigma de desenvolupament insostenible-, ens vàrem atrevir a exportar-la al Carib, sense mirar prim. I ara, enredats per un govern conservador al servei dels de sempre, correm el risc de ser "*caribitzats*", en un còctel explosiu que a tots els nivells desregula les relacions laborals i afavoreix una nova bimbolla turístic-immobiliària després del fracàs de la del ciment.

Temptats per la manca de feina i de perspectives per a una gran part de la població, alguns poden pensar que més val això que res. Però hem d'advertir que això ja no és possible: primer, perquè amb noves operacions especulatives és impossible crear llocs de treball a curt termini per a les més de 150.000 persones que no en tenen. Segon, perquè si tothom –a dreta i esquerra- està d'acord que el model turístic i de desenvolupament en el qual s'ha fonamentat la "riquesa" local (per a uns més que per als altres) del darrer mig segle, el

el canvi d'aquest model només es pot plantejar en termes inclusius i de responsabilitat històrica: un model que permeti viure dignament el milió i busques de persones que formen part d'aquesta comunitat, una comunitat que també inclou el medi; un medi que avui dia segueix essent el centre del que tenim i del que està per venir; i una cultura que, com moltes altres a la Mediterrània, té moltíssims elements de connexió amb la terra, com a proveïdora (limitada, i per tant a preservar) del nostre benestar, començant per l'alimentació.

Malgrat el descrèdit del sistema polític, som moltes i molts aquells qui pensam que és des de la política que es poden canviar les coses, i que aquella síntesi necessària entre l'ecologia política i el socialisme que ens proposaven Antunes, Juquin i altres és a més a més possible, i es deixa veure, i entreveure en les nombroses experiències que des de l'economia social, l'agroecologia, la banca ètica o el cooperativisme, constitueixen vertaderes utopies quotidianes, que alhora que qüestionen el sistema fan millorar la vida i les expectatives de cada cop més gent.

Salut, ecosocialisme i bona lectura!

David Abril, coordinador d'IniciativaVerds

PRÒLEG

MÉS DE 20 ANYS DEL PRIMER MANIFEST ECOSOCIALISTA

Quan encara militava en el PCB, a finals dels anys vuitanta i a principis dels anys noranta del segle passat, en el marc de l'Ateneu Popular Aurora Picornell, vàrem organitzar un seminari en torn a un text que ens arribà, me sembla que des d'El Verds de Mallorca. Era el titulat *“POR UNA ALTERNATIVA VERDE EN EUROPA-MANIFIESTO ECOSOCIALISTA*. Estava signat per Carlos Antunes, Pierre Juquin, Penny Kemp, Isabelle Stengers, Wilfried Telkämper i Frieder Otto Wolf, publicat a finals de la dècada dels 80 . Hi vàrem dedicar algunes sessions d'estudi i treball en torn al document i l'acabàrem amb una trobada d'un dia al Puig de Pollença. En Joan Buades, aleshores dirigent dels Verds de Mallorca, feia de ponent del document, i sense ser ell mateix un entusiasta de les seves tesis, sí que aportava molts d'elements d'aclariment, i especialment coincidia en la necessitat que tenia el pensament emancipador, d'abordar nous reptes teòrics, per intentar respondre als nous interrogants, que ens portava la dinàmica política mundial.

Militava aleshores en un partit que es declarava marxista-leninista. A la URSS havia començat la perestroika. El PCPE (el nostre partit d'àmbit estatal) semblava ja un projecte acabat i sense dirigents amb ganes de qüestionar-ne l'ortodòxia dominant. Els Verds apareixien a Europa com un moviment diferent i a la vegada amb fortes tensions internes. I en aquell context, iniciàvem un debat sobre un document teòric, avalat amb moltes dades científiques de l'època, que revisava críticament els corrents socialista i comunista generades a Europa, a la vegada que ho feia amb un to que reconeixia tot el que de positiu havien aportat.

Des del primer moment que el vaig llegir, me va agradar l'aire fresc que oferia la seva lectura. Era profund. Desprenia un rigor d'anàlisi marxista però no se reivindicava del mateix. Qüestionava els camins de l'esquerra política en funció dels resultats aconseguits. No tenia pretensió de ser la vertadera avantguarda que portava la teoria revolucionària encertada. Més bé venia a dir, que calia rebutjar aquesta pretensió. Les bones teories estaven a moltes bandes i el que calia, era trobar els mecanismes per posar-los en comú i establir sinergies de col·laboració entre els diferents col·lectius que les defensaven. La paraula ecosocialisme ens proporcionava una síntesi molt aclaridora sobre com reorientar el plantejament teòric del pensament emancipador. I com treballar per intentar establir una estratègia coherent per acabar amb el sistema capitalista.

A tots i a totes dels qui participàrem en aquell seminari, segurament ens quedaren moltes influències, que d'una manera directa o indirecta, s'han reflectit en les nostres posteriors intervencions polítiques.

En el meu cas, han estat presents en la teorització de la construcció d'un Projecte Alternatiu Nacional de les Illes en la conferència del PCB de l'any 1990, el que després anomenàrem Bloc Nacional Alternatiu a la Conferència de 1993; la manera com vàrem treballar l'inici del procés d'unitat dels comunistes el novembre de 1992 i que culminà en els mesos següents. Aquest anà acompanyat del procés d'ampliació d'Esquerra Unida que es va nomenar Convocatòria per Mallorca, que va propiciar l'entrada a les institucions el 1995.

La participació en la política d'aliances estratègica entre Esquerra Unida i Els Verds de Mallorca formalitzada a partir de l'any 1999; els debats interns al si d'Esquerra Unida per intentar transforma-la amb una força política d'esquerra verda; la creació d'Alternativa per Mallorca com un intent de crear un espai comú i cooperatiu de militància entre els Verds, Esquerra Unida i persones independents que va permetre l'atrancament estratègic al món nacionalista d'esquerres en la coalició del Bloc per Mallorca; el fracàs del procés constituent per refundar EUIB que forçà el naixement d'Iniciativa d'esquerres i la ràpida confluència amb Els Verds de Mallorca, per acabar constituint IniciativaVerds; fins arribar al procés actual de coalició de MÉS per Mallorca i l'aposta pel desenvolupament del seu projecte estratègic, que es debatrà en la propera assemblea de la coalició, convocada a la tardor de 2013.

Sembla una trajectòria convulsa, complicada i hom es pot demanar si ha arribat a ser productiva. Perdoneu que hagi personalitzat en el meu cas. Però es que crec que pot ser un exemple il·lustratiu del terrabastall que han sofert totes les forces polítiques d'esquerres i totes les seves formes de militància històrica. I molt especialment els que venim de la cultura i la militància comunista. Cadascú de nosaltres tenim la nostra personal trajectòria militant, els nostres propis orígens, les nostres particulars aportacions i responsabilitats. Però cal que també ens analitzem en el context històric de la crisi global de l'esquerra, de l'estancament dels discurs revolucionari, de l'hegemonia ideològica del pensament neoliberal. Tots formam part del teixir i desteixir de la magmàtica Penèlope col·lectiva que somia i treballa per construir un món millor. Més que la por a equivocar-nos, ens ha de motivar l'audàcia per retrobar el camí cap a l'Ítaca desitjada. I saber valorar els aprenentatges que descobrim en el transcurs i en la manera de fer el camí. Des de aquesta perspectiva, situen la seva aportació els propis signants del manifest.

Per a mi, haver tornat a llegir el manifest escosocialista, m'ha fet recordar de nou, l'aire fresc que vaig percebre ara fa més de vint anys. Per això vaig suggerir que a l'Escola d'Estiu d'IniciativaVerds de l'any 2013, es pogués repartir un extracte de l'esmentat manifest. Les dades aportades i la conjuntura política són molt diferents. En aquells moments els autors del manifest, concebien la perestroika soviètica com una oportunitat per intentar explorar i obrir nous camins d'emancipació a l'Est, al mateix temps que ho volien intentar ells a l'Oest.

L'escenari global del món ha anat a pitjor. La globalització ha suposat el triomf temporal de les polítiques neoliberals que s'iniciaven als anys 80 del segle passat. Els riscos de l'infart ecològic del planeta han augmentat. L'explotació del treball humà és tan o més accentuat que abans. La riquesa està més concentrada que mai en unes poques mans. Les desigualtats entre les classes i els pobles se van incrementant. La Xina apareix com una nova potència mundial, però no com un referent d'alliberament. La majoria de dones segueixen jugant un paper marginal o secundari, en les actuals societats patriarcals dominants. I el capitalisme ha entrat en una crisi sistèmica, que sembla de difícil control. Pot ajudar a molta gent a albirar la necessitat de construir unes noves realitats emancipadores, i hi ha avanços prou interessants a Amèrica Llatina. Però a la vegada hi ha seriosos riscos d'involucions més autoritàries i antidemocràtiques, especialment als estats nuclis del sistema.

El manifest ecosocialista ens ajuda a emmarcar teòricament les principals preguntes que se plantegen al moviment emancipador. No és poca cosa. Els extractes seleccionats pensam que mantenen la seva total vigència. Són unes anàlisis i reflexions que poden ajudar als dirigents dels moviments socials i polítics, a l'hora de pensar i orientar la seva pràctica social. No són unes reflexions partidistes, encara que no siguin neutrals. Aposten per la construcció d'una alternativa verda, i a la vegada reclamen la transversalitat de la mateixa. Assenyala la necessitat de l'autonomia pròpia en l'elaboració del pensament alternatiu, i a la vegada reconeix la necessitat ineludible de treballar i construir aliances per aconseguir objectius concrets a favor de les persones més febles i vulnerables. Pretenen rompre la crosta teòrica excessivament superficial, que moltes vegades acompanya a la nostra militància política o social. Les veritats alliberadores no existeixen, ni estan ocultes a l'espera dels nous descobridors de paradigmes revolucionaris, perquè "il·luminin" a la gent i la porti a la ràpida "desalienació" ideològica. Les veritats alliberadores estan per construir-se. Des dels sabers individuals i els col·lectius. Des de les pràctiques dels diferents col·lectius que qüestionen les lògiques irracionals del capitalisme i del productivisme.

El manifest ecosocialista és com un magnífic full de ruta d'importants plantejaments teòrics, que cadascun d'ells per separat, han de ser objecte de més i sostinguts aprofundiments. Analitzar el model productiu existent; les possibles opcions de creixement que es plantegen des del propi sistema; l'aportació de l'ecologisme polític; el lligam entre les relacions socials de producció i la relació humana amb la natura; el debat de la naturalesa del treball assalariat; la dialèctica entre la mundialització i la construcció d'alternatives nacionals; els límits dels actuals estats-nació; els drets a decidir dels pobles i de les persones; l'eliminació de l'Estat com un paradigma emancipador teòric irrenunciable; el feminisme entès com un projecte global d'alliberament amb totes les seves conseqüències.

La crítica a les visions teòriques d'alliberament que es pressuposen totalitzadores; les línies de recerca i els continguts bàsics que haurien d'abordar les propostes alternatives; la pèrdua de la centralitat del treball assalariat com a eix vertebral de la construcció d'una alternativa revolucionària, mentre que a la vegada es considera fonamental i imprescindible la seva presència en qualsevol proposta alternativa; rompre la por a revisar críticament i autocríticament les teories emancipadores majoritàriament vigents; la no-violència com a concepte de lluita i com a forma de construcció de les alternatives alliberadores; la visió històrica a mig i llarg termini dels processos de transició del sistema i les contradiccions que suposarà; aprendre a treballar la complexitat, per ajudar a fer confluïr els diferents moviments existents...I tantes i tantes problemàtiques que cada lector i lectora, podrà descobrir a partir de les seves posicions i coneixements propis.

Però el manifest no és tan sols un bon instrument per a la reflexió teòrica. A la vegada, i de manera modesta, proposa quatre línies estratègiques d'actuació. Resistir, reflexionar, re-orientar i re-agrupar. Les quatre "R" que encara ajuden a pensar i a orientar el sentit del nostre tarannà polític i de la nostra militància quotidiana. Aquí el manifest és més humil i constata la realitat de la dispersió dels moviments emancipatoris realment existents a l'època de finals del anys vuitanta. No hem avançat tampoc massa fins ara. Però les reflexions sobre les propostes de com actuar? de la segona part del manifest, també ens poden ajudar a hores d'ara. Resistim a les institucions i amb els moviments socials. Reflexionam menys del que caldria, però començam a dir la nostra i a establir un començament de discurs propi. Aprenem a re-orientar i ens adonem que calen propostes més agosarades i que arribin de veritat a la gent. Ens proposam re-agrupar i propiciam sempre l'ampliació de la política d'aliances i la confluència dels moviments socials i nacionals amb una voluntat emancipatòria.

Per ajudar en totes aquestes reflexions, pensam que l'edició d'aquests extractes del manifest ecosocialista, poden ser útils als militants d'Iniciativa Verds, així com a tots els militants d'altres forces polítiques i socials. El manifest és una bona compilació de molts dels principals problemes que han d'abordar les forces que volen una transformació de l'actual sistema capitalista. Apunta a la necessitat d'un horitzó ecosocialista, però ens diu que ni està escrit ni predeterminat. I ens convida a tots a participar en el disseny i el relat de la construcció d'uns altres valors i d'una altra societat. Jo m'hi apunt. I tu...també t'apuntes?

Josep Valero.
Juny de 2013.

PER UNA ALTERNATIVA VERDA A EUROPA

Polítics de totes les obediències tracten de portar al seu molí l'aigua dels primers èxits dels Verds. Ara bé, la dinàmica verda, tant a Europa occidental i central com al Brasil, a la Unió Soviètica o en altres llocs, junt amb altres mutacions importants i en relació, conscient o no, amb elles, revela la crisi de la política establerta, és a dir, el divorci cada vegada més profund entre els representants convencionals i els seus comportaments, d'una banda, i els problemes reals per una altra. Potser la qüestió ecològica no és un dels factors dels canvis que estan tenint lloc als països de l'Est?

Aquest moviment està tan sols en els seus inicis. Doncs la vida terrestre és mortal: ara ho sabem. I no de mort natural, sinó social. La humanitat seria irresponsable si no empengués l'autotransformació més completa i ràpida que mai no s'ha vist obligada a efectuar. Cap societat no podrà eludir aquesta exigència. Tanmateix, la política establerta no ha preparat a cap col·lectivitat a abordar el repte. Els partits tradicionals creuen que tenen resposta per a tot, però la veritat és que no tenen res a oferir. La crisi ecològic-social no és un fenomen gens senzill. Pot desembocar en sortides molt diferents, en l'Est i en l'Oest. Totes elles estan germinant ja en el moviment real, tant en el de les coses com en el de les consciències, Apareixeran altres factors, així com noves combinacions impredecibles. Les trajectòries actuals de les societats de l'Est ens haurien de moure totes i tots a ser molt modestos en matèria de previsions. És possible que emergeixi una civilització superior i pluralista. Possible, però no segur. A causa de les enormes desigualtats que avui separen entre si els éssers humans, també és possible que els estats, les classes o els clans més ben proveïts, més ben organitzats i armats, elaborin i imposin solucions fundades en l'opressió, l'explotació i l'exclusió dels pobres, d'una part de la joventut i de les dones. És possible que posin apòsits sobre les ferides del segle sense emprendre cap teràpia profunda. Aquests grups i aparells tracten que una part de la població accepti modificar només allò precís perquè el sistema pugui continuar funcionant.

Però els professionals de la política i els tecnòcrates que es vanaglorien de tenir dominada la situació menteixen. I augmenta el nombre dels qui s'adonen de la seva mentida. D'allà se segueix que un progrés real de la humanitat és viable. A condició que sapiguem reflexionar i actuar solidàriament, sense deixar la direcció del canvi ni als diners ni al poder establert.

Els problemes són tan greus que ens sembla oportú iniciar una reflexió pública sobre les opcions que són possibles i avantatjoses per a tota la humanitat, incloses les generacions futures, esforçant-nos alhora per fer almenys, algunes passes concretes, sense més demora. Un projecte sencer històric no hi cap en poques paraules. En vista del debat que resulta indispensable, nosaltres, dones i homes amb llargs historials d'esquerra, alhora diferents i convergents, prenem partit per la solució que se'ns ofereix com la millor a Europa: una alternativa ecosocialista, alhora feminista i antiautoritària.

Amb aquesta finalitat, en el present manifest exposem les nostres principals concepcions i intencions comunes. Les sotmetem a la consideració general, conscients, per una part; dels límits actuals de la nostra recerca i, per una altra, de la imperiosa necessitat d'iniciar un diàleg profund i honest amb totes aquelles i tots aquells que es pregunten per la viabilitat d'una sortida d'esquerra ecologista, encara que hagin seguit itineraris diferents dels nostres. Estam disposats a escoltar totes i tots, especialment els joves. Publicarem el nostre text a diverses llengües, amb la menció dels primers suports rebuts i de les primeres contribucions suscidades per ell, ja sigui per aprovar-ho, per corregir-lo o fins i tot per contradir-lo.

La societat, a l'Est i a l'Oest, no espera presumptes solucions fetes i acabades. Abans d'elegir, examinem a fons quines portes obrirem. Però no deixem d'elegir.

PRIMERA PART

ELS REPTES

Londres, 1848, en el Manifest del partit comunista escrivia Karl Marx: «En la seva dominació de classe amb prou feines secular, la burgesia ha creat forces productives més massives i colossals que totes les generacions passades juntes. La subjugació de les forces de la naturalesa, la maquinària, l'aplicació de la química a la indústria i a l'agricultura, la navegació de vapor, els ferrocarrils, els telègrafs elèctrics, l'adaptació per al cultiu de continents sencers, la navegabilitat dels rius, poblacions íntegres com sorgides de la terra, quin segle anterior sospitava que dormitessin semblants forces productives al si del treball social?».

Des de llavors han passat cinc o sis generacions, és a dir, un instant fugaç comparat amb els dos milions d'anys que han transcorregut des de l'aparició de l'espècie humana. A França, per no citar més que aquest exemple, un peó havia de treballar 1h, 43 m per comprar un quilo de pa el 1875, avui 10 minuts; 1 h 26 m per a un litre de llet, avui 7 minuts; 4 h 46 m per a un litre de petroli, avui 10 minuts. I tanmateix la seva setmana laboral ha disminuït de 63 a 39 hores. L'esperança de vida d'una francesa en néixer ha augmentat de 22 anys el 1780 a 44 anys un segle més tard, i avui ultrapassa els vuitanta. La major part de les famílies europees, almenys en l'Oest, estan proveïdes de manera desigual, però abundant, de neveres, rentadores, televisors i automòbils. No obstant això, quin valor té aquest mode de vida per a les persones?

Han sortit a la superfície noves dades i nous problemes: exigències de caràcter ecològic, d'alliberament de les dones, d'alliberament dels pobles d'Àfrica, Àsia, Amèrica Llatina i Oceania, de desalienació salarial, social, política, al cor mateix dels països «rics». El moviment real posa en entredit, com mai no s'havia fet, el model de civilització inventat per la burgesia. Imprimeix una nova empenta a l'exigència d'abolició del mode de producció capitalista. També impugna, amb un vigor que no era de preveure, el socialisme tal com s'ha manifestat fins avui, és a dir, com parteix interessada -encara que amb trets específics - d'aquest model de civilització. Exhorta al moviment obrer que superi aquest model, sota pena de veure's desbordat per ell.

CAPÍTOL I

L'ecològic, el social i l'econòmic

Des de la seva aparició, la vida sobre la Terra no deixa de transformar-se, transformant alhora el medi dins del qual evoluciona. La humanitat ha hagut d'adaptar-se a les variacions climàtiques i reaccionar davant dels fenòmens naturals. Encara en dates recents, entre mitjan el segle XVI i mitjan el XIX, ha experimentat una breu era glacial. Avui, en canvi, el problema tendeix a invertir-se. És l'espècie humana la que exerceix violència sobre el moviment de la naturalesa. A part de les contaminacions i de l'esgotament de diversos recursos, pot provocar cataclismes de magnitud semblant a la de les erupcions volcàniques o els terratrèmols, i fins i tot majors. Ha començat a delmar les espècies animals i vegetals, a trastornar les cadenes tròfiques. Difon verins en l'ecosistema que duraran milers d'anys. Modifica la composició química de l'atmosfera. En el més extrem dels casos, pot eliminar gairebé instantàniament, mitjançant la guerra atòmica i el subsegüent hivern nuclear, tota vida superior sobre la superfície del planeta.

Mai abans en la història de la Terra no havien tingut lloc modificacions d'una tal magnitud en lapses de temps tan breus. La relació de la societat amb la naturalesa, en canviar quant a l'escala i a la celeritat, canvia parcialment de sentit. No és la naturalesa la que queda exposada a perills, ja que la seva existència prossegueixà passi el que passi. El que s'apropa a un estat de perill greu és la vida terrestre, i en primer lloc la vida humana. Aquest és el principal resultat del capitalisme. Fins avui el socialisme ha estat incapaç de fer front a aquest desenvolupament tort. Al contrari, ha assolit igual resultat en períodes més curts. Les principals proves estan en vista de tot el món.

El planeta en perill

La composició química de l'atmosfera ha començat a canviar durant la segona meitat del segle XIX. Des de llavors la combustió del carbó, del petroli i de la llenya ha alliberat més diòxid de carboni (CO₂) del que han absorbit els oceans i la fotosíntesi. Però des de començaments de la dècada de 1950 aquest desequilibri augmenta un ritme més accelerat. La naturalesa ha tardat cinc mil anys, des de finals de l'últim període glacial, a incrementar en un 50 per cent la concentració de CO₂. En cas de seguir l'actual ritme, les societats humanes hauran duplicat aquesta concentració en menys d'un segle. Cent vegades més de pressa. Des de mitjan els 80 altres gasos emesos a conseqüència d'activitats humanes -metà, compostos del nitrogen i del clor- dupliquen l'efecte hivernacle del CO₂. Aquests canvis no poden per menys de modificar les condicions climàtiques. L'ozó no en representa més que una capa de 3 mil·límetres d'espessor entre el sol i nosaltres. Això equival a un terç de milionèsima de l'espessor de l'atmosfera.

Però amb aquests 3 mil·límetres n'hi ha hagut prou per fer possible el desenvolupament de la vida a la superfície terrestre gràcies a que filtren la llum solar absorbint la radiació ultraviolada que conté. Qualsevol modificació, per ínfima que sigui, de l'eficàcia d'aquest filtre podria portar conseqüències incalculables per a les cèl·lules vives i la fotosíntesi. Doncs bé, l'equilibri de l'ozó és resultat d'un gran nombre d'interaccions físic-químiques: durant els últims anys alguns productes industrials la presència dels quals és inferior a la mil milionèsima de la concentració total -els cèlebres CFC- semblen haver-n'hi hagut prou per deteriorar-lo. Es tracta d'un temible «granet de sorra»...

En alguns milers d'anys la humanitat ha convertit àmplies extensions en deserts o zones semidesèrtiques. Aquest tipus de destruccions s'estan accelerant. Cada 20 segons desapareix una explotació agrícola en algun lloc del planeta. La càrrega química del medi ambient i dels éssers vius creix perillosament (i no solament a causa de les pràctiques agrícoles, sinó també a causa de la medicina. A Europa, i en general] als països industrialitzats de l'hemisferi nord, els boscos es degraden. Les pluges àcides no són més que un dels factors causants d'aquest flagell. Un augment anual de l'1% en el transport per carretera de la CEE podria emetre cada any, de seguir les mateixes pautes vigents fins ara, 80.000 tones addicionals de rovell; al cap d'un o dos decennis cap bosc no hauria resistit. La RDA, Polònia i Txecoslovàquia contribueixen considerablement a aquesta degradació a causa de la contaminació que provoquen. Cada any desapareix per tala o incendi una extensió del que queda de les selves tropicals gairebé equivalent al territori de la RFA.

Dos terços de la població mundial manca d'aigua potable. Cada dia moren per aquesta causa 25.000 persones. L'aigua bruta mata cada any 4,6 milions d'infants. A molts països industrials els mantells freàtics han quedat afectats. Si persisteix el ritme actual, d'aquí deu anys dos terços dels corrents fluvials del planeta estaran regulades per pantans, les conseqüències dels quals seran catastròfiques. Malgrat la seva extensió, l'oceà mundial no podrà continuar digerint per gaire temps els 20 milions de tones de rebutjos que les societats humanes aboquen en ell cada any, ni els abocaments d'hidrocarburs. És un assassinat. Però és també un lent suïcidi. Apareixen problemes nous, com, per exemple, la contaminació deguda a unes ones electromagnètiques cada vegada més curtes, que s'utilitzen massivament en aplicacions tècniques.

Cada fenomen ecològic és un secret per descobrir, un problema per desenredar.

Però a costa de posar unes i altres coses en entredit, l'ecologia actua, per així dir, la manera d'un sèrum de la veritat. Tendeix a aportar una crítica radical al sistema dominant de producció i consum. Per a moltes persones sacseja uns esquemes persistents que han estat i/o continuen sent unes «presons de llarga durada».

És precis perdre la vida per guanyar-se-la?

Alhora es desenvolupa l'explotació de milions d'assalariats, dones i homes. Aquesta explotació és resultat, per de sobte, de la «venalitat general» amb què el sistema capitalista tracta al ser humà com a mera força de treball, susceptible, igual com qualsevol altra mercaderia, de compravenda. En aquest sistema la relació entre ocupadors i assalariats, dones i homes, no és essencialment un vincle humà, sinó una relació econòmica. La burgesia dominant permet viure a milions de persones només a canvi del treball productiu que els imposa. Aquestes dones i aquests homes, per poder comptar amb els mitjans de subsistència necessaris, es veuen obligats a vendre a tercers una part essencial de la seva activitat vital. Quan ho han fet, aquesta activitat, per a elles i ells, ja no és més que un mitjà d'existència, i deixa de ser una finalitat humana: la del lliure desenvolupament de la seva personalitat. Tal dependència existeix, sigui quin sigui el preu de venda de la força de treball, que tendeix a mantenir-se en els límits adequats als imperatius del benefici determinats pel sistema. En efecte, per una part, es persegueix una acumulació incessant que augmenta la demanda de personal; i, d'altra banda, es manté de manera permanent -ja sigui per les innovacions tècniques o pel recurs a nous «jaciments» de força de treball- un «exèrcit de reserva» que fa competir entre si els assalariats d'ambdós sexes, en lloc de fomentar la seva solidaritat. L'atur i la precarietat de l'ocupació, la desvaloració del treball femení, la disminució dels ingressos dels camperols petits i mitjans, la sobreexplotació del tercer món a través de la immigració o directament sobre el terreny a Àsia, l'Àfrica, Amèrica Llatina i Oceania, extenses borses de pobresa fins i tot als països més rics: vet aquí una sèrie de trets actuals del sistema, que no són conjunturals, sinó estructurals.

No obstant això, la dependència no es redueix a aquesta submissió formal. Ni el règim del treball assalariat ni la competència, no sigui quin sigui la seva importància, basten per definir la dominació econòmica del capital. Aquesta procedeix del propi procés de producció establert pel capital: «Les masses obreres, apinyades a la fàbrica, són organitzades militarment. En la seva qualitat de soldats industrials rasos, són posats sota la supervisió de tota una jerarquia de sots oficials i oficials. No solament són esclaus de la classe burgesa, de l'estat burgès, sinó que són esclavitzats a diari i en tota hora per la màquina, pel capatàs i sobretot pels propis fabricants burgesos individuals» (*Manifest del partit comunista*). Com puntualitza Marx en un «capítol inèdit» d'*El capital*, es tracta de «un mode de producció específic respecta no solament a la tecnologia, sinó també a la naturalesa i a les condicions reals del procés de treball. Es tracta del mode de producció capitalista. Només llavors s'efectua la submissió real del treball al capital».

La tecnologia i el maquinisme no són neutrals ni respecte als éssers humans ni respecte als ecosistemes. A tota producció de tipus capitalista les condicions de treball (en sentit ampli) dominen l'assalariat i l'assalariada, en lloc d'estar sotmeses a ells. «El mitjà de feina, convertit en autòmat, s'alça davant l'obrer durant el procés de treball sota forma de capital, de treball mort que domina i absorbeix la seva força viva» (*El capital, II*). És una catàstrofe que les experiències comunistes d'aquest segle hagin mantingut, als països de l'Est, aquesta submissió real, reproduint en condicions de planificació les mateixes modalitats de la producció capitalista que exploten intensament la naturalesa i redueixen el treballador i la treballadora al paper de màquina o d'engranatge de la mateixa. Des de fa un parell de segles els assalariats d'ambdós sexes han lluitat. Davant la competència han esgrimit la solidaritat, han aconseguit reduccions de la jornada de feina i han combatut per millorar la seva condició. Però no han aconseguit acabar amb la subjugació real. Als Estats Units i als països capitalistes europeus, almenys en una primera fase, acaben de perdre la batalla de la modernització.

De fet, el capitalisme no seu limita a una simple trencadissa de material tècnic i humà, sinó que es proposa d'erigir, mitjançant reestructuracions, un nou sistema d'acumulació que continuï supeditant als éssers humans a la producció. En particular, aspira a escurçar la vida dels mitjans de producció, a transferir-los veloçment d'una a una altra regió del planeta, en suma, a aconseguir que la pròpia producció sigui el millor mercat per a ella mateixa.

L'automatització del treball, les indústries de procés o la recomposició de tasques no acaben per si mateixes amb la dominació de l'ésser humà per la màquina, amb la divisió tècnica del treball en tasques parcel·làries ni amb la multiplicació de les tasques poc qualificades, i en tot cas no intel·lectuals. Un treball de vigilància no és per si mateix una activitat intel·lectual. Aquestes innovacions introdueixen noves divisions, noves fragmentacions en la classe obrera, en particular quan separen els treballs menys qualificats o subordinats del procés de producció principal, per deixar-los a les mans d'empreses subsidiàries o de treballadors i treballadores eventuais o amb ocupació precària (sobretot joves).

La informatització fa que la submissió al maquinisme penetri en àrees laborals fins ara immunes a ell, especialment en els serveis. Per afegiment, el capital incrementa la dependència de tota la població respecte de la producció dominada per ell en generar necessitats que només poden satisfer-se mitjançant la compra de mercaderies. També referent a això els països de l'Est, malgrat les seves diferents estructures polítiques i socials i a un desenvolupament tècnic i productiu generalment inferior, han de fer front a desafiaments similars.

Neoliberalisme? Polítiques ambientalistes?

El capitalisme, incapaç actualment d'imposar una dictadura "ecofascista", vacil·la entre dues opcions.

En primer lloc, una opció neoliberal. Però fa segles que funciona, per sota del mercat, la «mà invisible» de què parlava Adam Smith. En virtut de quin miracle anava a ser l'egoisme de tots contra tots menys nociu demà que ahir per a la naturalesa i l'ésser humà? A sant de quines múltiples decisions competitives i exasperades anaven de sobte a harmonitzar-se amb l'ecosistema i a donar pas a un benestar generalitzat? Ja que la productivitat es defineix avui com el rendiment obtingut per treballador ocupat, sense comptabilitzar els costos socials i ecològics, si es manté en vigor el mecanisme d'augment de la productivitat amb vista al benefici, es continuaran produint béns i tècniques que agreujaran fins i tot més l'atur, la intensitat del treball i les violències contra la naturalesa. Fins a tal punt això és així que el propi capitalisme, quan es tracta de preservar les condicions de la seva reproducció i dels seus beneficis, no s'absté d'intervenir mitjançant les seves ben visibles «mans»: els bancs, les transnacionals i els estats. Ho han provat a la pràctica Ronald Reagan i Margaret Thatcher, i es pot comprovar també al Japó «liberal» o als nous països industrials d'Àsia.

Un nombre no menyspreable de capitalistes tendeixen a preferir una altra manera de defensar els seus interessos. En els anys 1930 i 1940 es va establir als Estats Units un compromís social, el compromís keynesià. Després de la segona guerra mundial aquesta *American way of life* es va estendre als altres països capitalistes. Aquell compromís, fruit de lluites prolongades i carregat de contradiccions socials, està avui esgotat, o si més no ha arribat al límit. De moment no sembla despuntar cap altre compromís social, que sigui més favorable als assalariats i consumidors. Es pot preveure potser un ajust substitutori al terreny de l'ecològic?

En una pàgina d'*El capital* molt citada, Marx diu: «*El capital* explota alhora les dues fonts de tota riquesa: la terra i el treballador». Ara bé, en el curs de l'evolució del capitalisme s'ha pogut assolir solucions pràctiques per salvaguardar la força de treball i assegurar el seu manteniment. Actualment aquesta evolució pot desembarcar en solucions bastant semblants amb vista a la salvaguarda i preservació de la naturalesa. És un plantejament simplista dir que l'alternativa consisteix a optar per una ràpida destrucció del capitalisme o pel suïcidi de la humanitat.

En l'hemisferi nord ja s'ha iniciat una reforma ecològica del capitalisme sota el rètol de «política ambientalista»: controls coercitius imposats a les empreses privades i públiques; sancions penals o financeres contra delictes ecològics; investigació en tècniques capaces de limitar els perjudicis ecològics i que puguin proporcionar nous canals a l'acumulació de capital (per exemple, estudis d'impacte per reduir els costos accessoris; reciclatges que proporcionin recursos suplementaris; producció d'innombrables mercaderies que puguin conquerir una nova clientela; venda de béns d'equip per a descontaminació; estalvi d'energia, etc.). Semblant integració de l'ecologia topa amb certs conglomerats d'interessos capitalistes i estatals, però funciona a diversos països. Un compromís *ecokeynnesià*, suposant que la «mà invisible» no vagi a tallar-lo de sota-rel, seria per a l'ecologia política el que l'augment del consum i la seguretat social són per al socialisme: un progrés real, però limitat, provisional i contradictori.

La política ambientalista preconitza el respecte bàsic de la propietat privada dels mitjans de producció, el mercat, la lliure competència, la llibertat d'empresa, és a dir el respecte envers factors essencials que fomenten el desordre, la permissivitat, la falta de control cívic sobre la tècnica i l'economia. Per aquesta raó només pot ser parcial, fragmentària, encaminada no a prevenir els danys sinó a reparar-los.

La política ambientalista pren com a marc l'actual comptabilitat econòmica. Està condemnada, doncs, a ensopegar amb la pràctica incapacitat d'aquesta per traduir els costos i riscos ecològics en «valors de canvi» per endavant. La política sanitària ha topat ja amb aquest problema.

La política ambientalista depèn dels aparells d'estat i de les direccions dels grups financers i industrials; fins i tot pot reforçar-los. Sobre el terreny, no pot tenir l'agilitat, la precisió i la radicalitat d'una intervenció democràtica directa.

Potser alguna cosa podria fer-se si els treballadors poguessin plantejar-se el següent: «Abordem primer el més urgent. Tanquem com més aviat millor el problema ecològic. Una vegada preservades les condicions de vida, ja ens enfrontarem a propòsit del social». Tanmateix, els pobres dels països rics i les multituds necessitades de l'Àfrica, Àsia, Llatino-amèrica i Oceania no poden esperar. I mereixerà confiança una reglamentació ecològica si el social no està reglamentat? En suma, del que es tracta, segons el nostre parer, no és de buscar els millors procediments per reactivar l'acumulació del capital, sinó de resoldre amb la màxima eficàcia humana i ecològica els problemes objectius que es plantegen.

Dues lògiques

Dues lògiques diferents estan cara a cara: per una part, la lògica autonomitzada de l'econòmic; per una altra, la lògica d'allò viu i d'allò social.

Com a suma dels intercanvis entre societats humanes i naturalesa, l'economia constitueix, des de fa uns dos milions d'anys, la base material de la vida i de la reproducció de tot grup humà. No obstant això, el capitalisme ha fet de l'economia un sistema tancat, separat de la naturalesa i dominador. En uns quants segles l'esfera de l'econòmic ha trastornat les societats en posar en vigor la idea que les necessitats humanes són il·limitades i que la naturalesa té una il·limitada capacitat per satisfer-les. Això era tant com reduir-lo tot a la utilitat immediata. L'àrea immensa del que no pot instrumentalitzar-se ni traduir-se en termes d'eficàcia econòmica va passar a considerar-ne luxe, superfluitat, ganduleria o utopia, llevat que adquirís caràcter mercantil. Per a semblant utilitarisme, els ecosistemes no són més que mons inerts, que poden saquejar-se i enverinar-se a discreció. El ser humà es converteix en força de treball i capacitat de consum; de subjecte passa a ser objecte.

De fet, aquests postulats legitimen la tendència essencial del capital a la seva pròpia acumulació sense límits. A partir d'ells s'ha desencadenat una dinàmica de reproducció ampliada. El planeta s'ha convertit en una sort d'immens magatzem que, per a menyspreu arrogant envers els pobres, exhibeix aquell famós anunci publicitari nord-americà: «*Si no sap el que vol, entri: el tenim*».

El capitalisme posa tota la seva tenacitat en modelar l'ésser humà real a imatge i semblança de l'individu mutilat que l'economicisme requereix. Glorifica una noció estreta de felicitat. Imposa a totes i a tots una carrera desenfrenada darrere el benefici. La magnitud decisiva és el valor de canvi. Els valors d'ús passen a un segon pla. Portant les coses al límit, les produccions ideals per al capitalisme són les armes i la droga: màxims beneficis amb una immobilització mínima. S'imposen dos postulats que constitueixen un disbarat: l'economia com a sistema tancat i l'explotació indefinida de la naturalesa i de l'ésser humà.

L'economia mai no ha funcionat en el buit. Tot ser viu i tota societat gasten energia i només poden compensar aquesta dissipació captant del seu entorn energies de reposició. L'energia no pot ser generada pel treball humà. Procedeix del sol, ja sigui directament (radiació, calor) o indirectament (energia eòlica, hidràulica), de la radiació solar emmagatzemada en els combustibles fòssils (petroli, carbó, gas), i també, encara que en una proporció avui molt reduïda a escala mundial, del flux geotèrmic i de l'energia nuclear.

En les economies industrials modernes, les fonts abiòtiques d'energia han substituït àmpliament no només el treball humà, si-no també el conjunt de recursos de procedència biològica. El treball humà suposa en general menys de l'1% de l'energia mecànica total emprada. Paral·lelament, l'activitat econòmica extreu matèries primeres de la naturalesa, tornant-li els rebutjos generats. Aquesta activitat consumeix energia. Extreure una tona de coure de jaciments porfírics la concentració del qual sigui de l'1% exigeix 22.500 kilowattios-hora; el cost ascendeix a 43.000 si la concentració del mineral és del 0,5% i a 90.000 si és del 0,3%. Una tona extreta de l'aigua del mar exigiria, pel que sembla, 560.000 kilowattios-hora.

L'agricultura, amb l'augment de la mecanització, de l'ús de productes químics i de la complexitat tècnica dels cultius, es converteix gairebé en una activitat minera. Substitueix l'extensió en superfície per energia procedent del petroli, és a dir, energia solar per energia fòssil. D'aquesta manera, malgrat les aparences, perd en eficàcia real. A la Gran Bretanya es gastava, ja el 1963, 6,5 calories fòssils per obtenir 1 caloria d'aliment; als Estats Units, 9,6 calories per a 1 caloria d'aliment el 1970.

Si el consum energètic per persona ascendís, per a una població mundial de 6.000 milions d'éssers humans, al dels Estats Units, faria falta disposar immediatament de deu vegades més kilowattios tèrmics dels que avui es consumeixen. En menys d'un segle, suposant una població constant, s'esgotarien les reserves de carbó, incloses les presumptes però no provades encara. Les de petroli s'esgotarien en divuit mesos. L'atmosfera segurament no resistiria l'impacte. Donat l'actual estat de les tècniques, només la construcció de centenars de reactors supergeneradors permetria satisfer, teòricament, una demanda semblant. Ara bé, quants Chernobyl sotjarien en un planeta sobrenuclearitzat? Quins efectes, coneguts o no, es podria esperar de les radiacions ininterrompudes que s'emeten durant el funcionament «normal» de les centrals? Quines solucions s'arbitrarien per a uns residus que, com el plutoni 239 (la vida radioactiva del qual mitja és de 24.600 anys), hauran de ser administrats i vigilats per uns éssers tan allunyats de nosaltres en direcció al futur com ho són cap al passat els homes de les cavernes?

En el que fa en ser humà, la seva activitat no es pot dividir ni comprimir a discreció. La moderna antropologia s'inclina a pensar que té, potser des dels seus orígens, uns trets que no autoritzen a deixar-lo reduït a mera força de treball. El treball productiu és, en efecte, un dels seus trets característics, i a més, des dels començaments de l'hominització ha estat més ampli, adaptable i diversificat que el que suggereixen els estris de pedra, les úniques eines que s'han conservat fins als nostres dies.

Però també ho és la reproducció dels éssers humans, amb tot el que suposa quant a diferenciació de la sexualitat i a procediments de criança i educació. I el llenguatge, que sens dubte no va sorgir només a causa de les constriccions econòmiques, sinó de les necessitats de comunicació en tots els àmbits de les relacions humanes. I el despertar del plaer, en el treball sens dubte, potser en el joc, en l'amor i la convivència, en la creació artística, que va aparèixer molt aviat, especialment en la fabricació d'eines. I finalment el sentiment de dignitat, que es manifesta en les cures brindades des de molt antic als morts.

Una part de la classe obrera, aquest producte de la industrialització, mai no ha deixat de reflexionar entorn d'aquestes qüestions de fons. Fins a 1848-1850 es va oposar al maquinisme i a l'aïllament deshumanitzador de les tasques parcel·làries. Cap a 1930 va lluitar contra el taylorisme. Actualment reivindica de manera creixent alguna cosa més que una ocupació i un salari. Es planteja preguntes com a: què és el que es produeix? Per què, per a qui i com es produeix? Quant major és la seva qualificació, tanta més consciència pren l'obrer de les finalitats de la producció. Els nous moviments dels treballadors assalariats, simultàniament amb altres moviments amb què de moment no convergeixen, assumeixen la vella aspiració continguda en el lema «a cada una o cada un segons les seves necessitats». Però també inicien una reflexió sobre les pròpies necessitats. Tendeixen a col·locar en el seu punt de mira la realització de l'individu integral.

Una nova radicalitat

Queda una llarga tirada per recórrer abans que l'economia ocupi el lloc que li correspon en la societat i amb relació a la naturalesa. I abans que es redefineixi la llibertat econòmica, alhora com a llibertat per autodeterminar-se, en com treballador o treballadora i usuari o usuària, en l'acte de producció, i com a llibertat de produir inserint conscientment els actes humans en els cicles naturals. Aquesta nova radicalitat, ecològica i humana, il·lumina els dos punts cecs de l'economicisme: la racionalitat d'aquest només valora la visió a curt termini, que queda desconnectada de la visió a llarg termini; i d'altra banda fa que la societat es desencamini en descompondre els problemes en qüestions parcials, estretament especialitzades, impedit així el pensament global.

Fins ara les societats han aconseguit envair territoris exteriors. Això ja no es repetirà. Entre deu mil i dotze mil anys enrere, el planeta tenia uns 5 milions d'habitants. Els éssers humans són avui més de 5.000 milions. Dins d'un segle seran uns 10.000 milions, segons les previsions més baixes. Suposant que les societats humanes haguessin aconseguit reduir bastant els naixements, podrien negar-se a prolongar l'esperança de vida a tots els països i augmentar així, almenys de manera transitòria, el nombre total dels vius? Aquesta realitat no serà de cap manera catastròfica si la producció, les necessitats i el consum s'estructuren sobre bases radicalment noves, justes i ecològiques.

No hi ha cap altra escapatòria. Ja no podran conquerir-se noves Amèriques. Els somnis pseudocientífics de construir planetes artificials o d'emigrar a l'estrella Alfa eludeixen els problemes estructurals. El sistema productivista no pot difondre's per tot el planeta. Si tota la humanitat hagués d'alimentar-se emprant les tècniques agrícoles nord-americanes, totes les reserves de petroli del planeta quedarien esgotades en cinquanta anys només per a usos agrícoles; els terres i les aigües sofririen danys irremeiables. Als Estats Units hi ha un automòbil per cada 1,8 habitants; la mitjana mundial és d'un vehicle per cada 12 persones. Si es generalitzessin els nivells de motorització dels Estats Units, això suposaria immediatament uns 3.000 milions de cotxes, i el doble dins d'un segle. És una mica impensable.

La societat no té més sortida que lluitar contra l'actual mode de producció i consum, i abandonar-la. A partir d'ara, qualsevol compromís històric, encara que s'hagi establert transitòriament en funció dels problemes i de les relacions de força, haurà de promoure alhora el social i l'ecològic. Poques vegades la paraula ruptura, tan grapejada, haurà tingut una significació més clara. L'àmbit de la transició ecosocialista que considerem necessària per a Europa se situa en la interacció concreta dels ecosistemes i les societats humanes. Cal tractar de conciliar, en una nova síntesi pràctica, les dues exigències, les dues escales temporals: d'una banda, un mode de producció, de consum i de vida ecològicament sostenible; per un altre, una societat emancipada. Lluny de nosaltres el profetisme. No existeix un *one best way*. Concebre la història com un procés tancat seria tant com esterilitzar-la, com voler manipular els éssers humans. El problema general que formulem no es planteja exactament en els mateixos termes als diferents països europeus. En particular, hi ha considerables diferències entre els països de l'Est i els de l'Oest. La «casa comuna» per construir no pot ser més que el resultat de solucions precises i diferenciades, però convergents. En aquest manifest ens limitarem a proposar solucions adequades als problemes dels països en els quals vivim. Però alhora proposem que siguin debatudes amb totes les forces socials i polítiques dels països de l'Est que es preocupen per buscar alternatives. Volem intercanvi, cooperació, ajuda mútua, sense cap tipus d'hegemonia.

No pensem en cap apocalipsi. No hi hauria cap classe de problema ecològic si la humanitat no hagués constituït societats, des dels seus orígens, relativitzant la seva evolució biològica i apostant per una evolució substitutòria: el desenvolupament històric i cultural. Es tracta d'un desenvolupament que és producte de la intel·ligència i de la selecció d'una conducta, la solidaritat, que s'oposa a la lluita a mort de tots contra tots. Entre els trets essencials de l'espècie humana figuren alhora la font dels drames actuals i la de la seva possible rectificació.

La resposta a aquest desafiament no provindrà de la naturalesa ni de l'economia enteses com a forces cegues. Només pot procedir d'uns éssers humans conscients i associats. En l'essencial no serà tècnica, sinó cultural, és a dir, política en el sentit més propi. La solució no rau en cap negació *malthusiana* de les capacitats ni de les necessitats humanes. Portada a l'extrem, aquest tipus de solució integrista, de vegades suggerida en nom d'una «ecologia profunda», eliminaria el problema de la producció eliminant la producció, i el problema de les relacions de la humanitat amb la naturalesa eliminant la humanitat. Per a nosaltres, en canvi, l'ecosocialisme no pot ser més que un humanisme. Tractem, tots junts, de ser més intel·ligents i més solidaris. És a dir, més humans.

CAPÍTOL II

L'alliberament de les dones

Socialisme, ecologisme i feminisme: Aquestes corrents no han sorgit de les mateixes contradiccions. Encara que tots els ecologistes s'haguessin convertit en feministes i totes les feministes en ecologistes, els dos moviments seguirien sent diferents...

Feminisme i treball

Qui prepara el menjar i la beguda des de fa mil·lennis? Qui renta, planxa i cuida la roba? Qui manté neta la casa? Qui es cuida dels nens? Sense aquestes activitats materials quotidianes, cap societat i cap economia són possibles. Segons les Nacions Unides, les dones, a tot el planeta, proporcionen els dos terços del total d'hores de treball, produeixen el 44% dels articles d'alimentació, perceben el 10% de la suma global dels ingressos i tenen l'1% del total de béns.

Tanmateix, l'economia política clàssica, inventada per homes, fal·lusocràtica, nega l'existència d'una producció domèstica i no veu en la família més que una unitat de consum. Aparentment, de la llar no surten ni mercaderies ni plusvàlua. La dona que canvia la roba d'un nen de pit, prepara el menjar i educa els nens produeix importants valors d'ús. La família restringida, la «llar», alhora que lloc de treball, és per a les dones el lloc on es concentren les alienacions -i sovint fins i tot les violències- que són víctimes. Malgrat que aquest treball femení representa, mesurat en temps social, la mateixa quantitat d'hores que el treball assalariat, les comptabilitats nacionals ho ignoren. Sobrevalorant el treball productiu, el capitalisme, des de fa un parell de segles, ha aconseguit apoderar-se, als països industrialitzats, del treball domèstic. Són les dones les que renoven la força de treball. En comprar aquesta força de treball, el capital explota el treball no pagat de les dones, tinguin feina o no. El capitalisme només ha pogut desenvolupar-se gràcies al model patriarcal, que deixa a les mans de les dones una enorme quantitat de treball no valorat, en considerar-se una funció «natural» i, de fet, com no treball. El treball domèstic, negat i gratuït, determina així mateix les condicions d'ocupació de les dones.

Malgrat els canvis esdevinguts, les dones continuen obligades a buscar un buit per a elles en un món d'homes. Topen amb una concepció i una organització del treball establertes segons normes masculines. Als ulls dels homes el treball assalariat, no és per a les dones més que un parèntesi en la seva vida; la tasca a què es deuen és el servei al seu company i a la seva família. Les dones es mantenen en posicions secundàries de la societat. En la indústria se les ha relegat a posicions subordinades, com reserva per a les conjuntures altes, se les ha sotmès al taylorisme, a la desigualtat en matèria de salaris, qualificacions i responsabilitats. Aquesta és l'autèntica economia dual.

Lluitem per la igualtat de dones i homes en el treball assalariat. Però quan la crisi ecològica i econòmica posa en evidència les debilitats dels valors patriarcals de l'utilitarisme, de la lògica tecnicista i de l'explotació il·limitada dels recursos, és important lliurar aquest combat anant fins al fons de les coses. En el moviment obrer d'Europa, encara que amb diferències de grau, els enfocaments cap al treball assalariat han continuat sent masculins. Les lleis, els acords i els convenis abunden en disposicions especials i drets especials concedits a les dones. Però moltes d'aquestes mesures tendeixen a confirmar-les encara més al seu paper de mares. Tota l'organització del treball ha de ser revisada pensant en els dos sexes. El moviment obrer perpetuaria l'explotació d'ambdós sexes si no posés en entredit el model dominant de divisió sexual del treballa la reproducció del qual ha contribuït activament. Només el rebuig de l'opressió de les dones obre la porta a l'extinció de tota explotació.

El poder en entredit

De tot l'anterior no s'ha de concloure que la responsabilitat és exclusiva de les dones. Convé que aquestes promoguin una consciència feminista, igual que la classe obrera va tractar en el seu moment de promoure una consciència de classe. Però el seu moviment crida que tot el món es faci feminista, tant els homes com les dones. El feminisme és una de les oportunitats per fundar una nova política. Aquesta millorarà si es torna menys especialitzada, menys artificial, menys allunyada de la vida quotidiana i, en conseqüència, més radicalment humana.

El moviment de les dones ha desplaçat el lloc de la política plantejant com a centrals alguns problemes abans relegats a la vida privada. Ha generat les seves pròpies estructures polítiques, que són autònomes. La política establerta ha mostrat la seva tenacitat en relegar a un gueto aquesta creativitat. Construir enclavaments de llibertat al marge de la cultura dominant i contra ella no semblava obrir perspectives de transformació general.

El feminisme ha tractat de penetrar en les institucions. Però la política ha continuat sent masculina. En política els homes estan acostumats a captar la realitat aplicant una determinada clau: la del poder. En les institucions les dones es troben en minoria; els homes dominen en elles no solament pel seu pes numèric, sinó també pel seu discurs i la seva pràctica. Han aparegut dones dirigents. En moltes ocasions el poder que han detingut les ha convertit en coartades, sense que hagin deixat de contribuir a reproduir les estructures i els estereotips dominants. La violència masculina ambiental ha obligat les dones a recórrer a la protecció de l'estat. Però l'estat no és neutre en matèria sexual. La seva repressió s'exerceix en benefici d'un ordre que continua sent antifeminista. El moviment d'alliberament de les dones evoluciona en aquest embolic de contradiccions. Quedar-se en l'Estat suposa el perill de ser integrat per ell. Allunyar-se d'ell equival a desapropiar un mitjà. La qüestió rau a elaborar estratègies que utilitzin l'estat com a camp d'acció, sense desembocar en la integració del moviment ni en el fet de desvirtuar els seus objectius.

Les dones estan ensenyant ja als homes a introduir en la vida política certes pràctiques de relació com escoltar-se'n uns als altres, prendre en consideració el punt de vista dels altres en les respostes, atendre els imperatius quotidians, com la cura dels nens, etc. Però està clar que les formes polítiques existents poden integrar i instrumentalitzar aquestes capacitats femenines. Ho vulguin o, no les dones que participin en política, si estan aïllades o són minoria, no podran evitar que la seva participació serveixi perquè es perpetuin les estructures concebudes amb vista al poder. L'única possibilitat que entri en la vida política sense quedar destruïdes ni absorbides, que transformin els valors, és que les dones s'incorporin en massa a les estructures. Llitem per la paritat. Tantes dones com homes en totes les instàncies polítiques. Però som conscients del limitat d'aquesta exigència i de la necessitat de portar molt més lluny la transformació. Es tractaria tan sols d'un primer canvi. No obstant això, és ja molt més que limitar-se al lema de «Més dones en la vida política». La paritat generaria la base material per a una apropiació de la política per les dones i per a una transformació, necessàriament perllongada, de les formes i mentalitats polítiques. Als homes no deixaria de crear-los problemes: pèrdua de poder, contradiccions d'interessos; a partir d'ells podrien debatre's i resoldre's altres qüestions més profundes. La majoria dels partits verds han obert el camí. Els ecosocialistes volem que tots els països europeus no solament adoptin el principi de la representació proporcional en les eleccions, sinó que a més el reforcin amb l'alternança obligatòria en cada llista de les dones i els homes en llocs elegibles. Per als homes el feminisme no és una cosa que caigui pel seu propi pes. Com la democràcia, s'aprèn. Aquest canvi implicaria moltes sorpreses.

L'ecosocialisme serà feminista o no serà.

CAPÍTOL III

Proposem una altra sortida amb un horitzó ecosocialista

Les europees i els europeus han d'imprimir un tomb a la seva visió política acceptant la relativitat cultural. Han de renunciar a la seva pretensió universalista i iniciar el diàleg sobre valors comuns. El model europeu de desenvolupament s'apropa al punt de ruptura ecològica alhora que manifesta la seva incapacitat per satisfer les necessitats bàsiques de diversos milers de milions d'éssers humans. No es pot transferir al conjunt del tercer món. Una veu europea ha dit: «Europa és el continent de la vida interrogada». Però aquesta interrogació renovadora no s'ha sortit del marc, i aquest marc s'està esquarterant. Aquelles i aquells que a Europa interroguen a la vida són justament els qui posen en qüestió tal marc. Europa es prea d'una missió civilitzadora. Però quantes vegades ha traït els seus valors i trepitjat els drets humans?

Junt amb la naturalesa, l'única riquesa, la riquesa fonamental, la constitueixen els éssers humans. Qualsevol homo sapiens és enterament humà per la seva biologia, la seva capacitat per inventar i aprendre, la seva aptitud per a l'abstracció, el seu sentit de la dignitat i de l'associació. Així com no hi ha fronteres per a la contaminació, tampoc no n'hi ha per a la substància grisa. La mundialització no afecta només els capitals, les mercaderies i els riscos, sinó també les persones, la informació i els grans corrents d'idees. Per fundar una nova civilització, fa falta un diàleg entre totes les cultures del planeta. Desenes de milions de persones del tercer món han començat a reflexionar, a experimentar. Com, per exemple, aquestes comunitats pageses d'Amèrica Llatina, Àsia o l'Àfrica que s'han organitzat per prendre a les seves mans el seu propi desenvolupament amb l'ajuda d'experts procedents del Nord i també, en número cada vegada major, del Sud. O els brasilers organitzats en el Partit Verd, en el Partit del Treball o en el sindicat dels *seringueiros*. Apareixen organitzacions no governamentals.

La humanitat constitueix una unitat. Però en la nostra era moderna no pot realitzar-se segons un model únic. La sortida s'arrela en una pluralitat de formes ecosocials. És millor un planeta de cultures que una cultura planetària. Un planeta «*pluriversal*». Aquesta difícil transformació suposa, per una part, que les europees i els europeus es concentrin en la solució dels seus propis problemes amb els seus mitjans propis: aquesta és la responsabilitat que els ecosocialistes d'Europa estan disposats a compartir; d'altra banda, suposa que les europees i els europeus rebutgin qualsevol solució que ratifiqui, pura i, simplement els seus actuals privilegis. Els ecosocialistes no considerem que l'ecologia sigui un luxe per a classes acomodades o pobles opulents.

La qualitat de la nostra vida no ens preocupa més que la supervivència al tercer món. Els problemes i les solucions del Nord i del Sud són interdependents. Les europees i els europeus han de reorientar els modes de producció, de consum i de vida dels països on viuen, contribuint que es promogui l'autonomia del tercer món. Europa ha d'anul·lar els deutes del tercer món i relançar l'ajuda pública amb l'únic propòsit de reorientar prioritàriament els recursos cap a les zones rurals i els cultius per a l'alimentació i de promoure la investigació per a l'autosuficiència alimentària. Fa falta que els països del tercer món deixin de veure's acorralats i destinats a la provisió de matèries primeres i/o a ser subsidiaris de les transnacionals en virtut d'avantatges comparatius per als capitalistes i els estats. Els canvis d'especialització internacional, d'acord amb una concepció global i dinàmica, han de ser dirigits des de l'interior dels països del tercer món. Això suposa la promoció dels intercanvis Sud-Sud i la creació d'un Banc del Sud. No pretenem donar lliçons ni oferir models. Simplement, estem i estarem sempre en el bàndol dels pobres, els explotats, els marginats i els humiliats. La «*pluriversalidad*» manca de sentit llevat que inventi un món per a ells.

CAPÍTOL IV

Cap a l'extinció de l'estat

Un dels aspectes essencials de la situació actual és la contradicció entre el creixent poder de la majoria dels Estats (per mitjà de la concentració de poders econòmics, l'extensió i l'expansió dels àmbits d'intervenció estatal, el pes de la militarització, el desenvolupament de les policies, de la informatització...) i la protesta contra el mateix estat, vinculada a l'experiència dels casos extrems d'estatalisme patits per les societats europees el segle XX.

Malgrat els moviments socials de tendència autogestionària, a l'Oest i en la majoria dels països de l'Est són les solucions liberals o socialdemòcrates les que prevalen en el moment actual. A la pràctica no hi ha a penes diferència entre les solucions keynesianes i les liberals al problema de l'Estat. El combat dels liberals contra l'Estat és una disfressa ideològica: en realitat, utilitzen a l'Estat per dirigir la guerra econòmica i, amb ella, la guerra contra la naturalesa. Els *keynesians* d'avui, molt propers al liberalisme en economia, desitgen que les lleis d'aquesta guerra doble siguin més rigoroses, però no tenen cap objecció en continuar deslliurant-la, sempre que puguin dissimular l'escàndol que constitueix. Entre la classe política - i fins i tot de vegades en el propi si dels partits verds- està arrelant la idea que els grans problemes urgents i col·lectius, com els ecològics, desautoritzen qualsevol tipus d'aspiració a l'extinció de l'estat. Caldria crear poderoses autoritats estatals en tots els nivells perquè dirigissin l'economia en benefici de la conservació dels ecosistemes. Alguns proclamen ja la necessitat d'un «*superestat*» mundial.

Amb això s'emportaria fins a les seves últimes conseqüències el concepte del desenvolupament únic, centralitzat i jerarquitzat, i es preservaria el vell esquema autoritari, del qual deriva per exemple la idea, desmentida pels fets, que l'intervencionisme constitueix el millor remei al desordre capitalista. La voluntat dels Estats de dirigir-lo tot ha conduït, tant a l'Est com a l'Oest, als actuals desastres. Les maquinàries estatals, animades per la voluntat i l'exercici del poder, s'allunyen dels problemes i de les seves solucions: aquest ha estat l'obstacle en el qual han ensopegat llots els models i tots els esforços centralitzats.

Suposem, per inversemblant que sigui, que poguessin substituir-ne en l'Estat els polítics per filòsofs, per filòsofs ecologistes. Amb quins mitjans i quins criteris definiria aquesta «elit» totes les necessitats i tots els mitjans necessaris per satisfer-les? Reemplaçar la dictadura del capital i del mercat o la dictadura de la *nomenklatura* pel «*ecoestatalisme*» d'aquesta elit no tindria cap eficàcia transformadora. El capital, les més de les vegades, està aliat amb els estats, encara que només sigui al nivell dels complexos militars-industrials. Les nomenclatures són expressió d'una forma extrema d'estatalisme.

Molts dels problemes amb què ensopeguen les societats no podran ser resolts més que si es compleix aquesta doble condició: que la immensa majoria -en teoria, la totalitat- de les persones tingui la possibilitat real de definir per complet les necessitats, programar les respostes i dirigir la seva aplicació; i que les solucions es busquin abans que res a nivell local i regional, en instàncies de base que estiguin alhora en contacte directe amb el terreny i que, gràcies a una utilització democràtica i crítica dels nous mitjans de difusió, comunicació i informació interactiva, estiguin enllaçades sense interferències amb les dades globals. La reacció política als riscos ecològics i socials ha de ser abans que res una democràcia descentralitzada, participativa i tan directa com resulti possible. Com més intensa es fa la consciència de la interdependència dels éssers vius i dels problemes ecològics i socials, més necessari és el dret a la diversitat. La determinació de les necessitats i els objectius imposarà sens dubte cada vegada més el doble imperatiu de mundialisme i autonomia.

L'Estat-nació, invent europeu, ja no és a Europa la mesura justa.

L'estat-nació ha de quedar superat per un espai més ampli i unes comunitats més petites. Es tracte d'una proposta audaç, per a la qual no tenim una bateria de solucions preparades per endavant. En abstracte, Europa podria concebre's com un gran conjunt, que comprendria no només Espanya, França, Iugoslàvia, Polònia, etc., sinó també Catalunya, el País Basc, Còrsega, Irlanda, Kosovo i, en general, totes aquelles «pàtries petites» que, amb llengua i cultura pròpies, hi ha en la majoria dels Estats-nacions i, en ocasions, a cavall entri diversos d'ells. En una paraula, regions autònomes en un continent europeu unit.

A la pràctica, l'esmentada construcció d'Europa serà difícil. Les qüestions nacionals són sempre, en el fons, d'ordre cultural. En el seu sentit més ampli, la cultura es refereix a la personalitat dels individus, que requereixen, per construir-se a si mateixos, un conjunt subtil de referències i relacions. Al nostre planeta, totes les nacionalitats lluiten per expressar-se, sigui quin sigui el règim sota el qual es troben. Les nacions es rebel·len contra la uniformització i el control utilitaristes que destrueixen les seves referències, el seu teixit sociocultural i els seus ecosistemes. És probable que aquest mar de fons creixi durant el segle pròxim. Aquesta rebel·lió és emancipadora en la mesura que s'articula junt amb les altres exigències d'emancipació.

El cultural i el territorial no tenen per què coincidir necessàriament: a Europa moltes nacionalitats s'entremesclen. El nostre continent ha de garantir la lliure circulació de totes les persones i el seu dret a establir-se en qualsevol lloc. Solucions? Proposem, per una part, de determinar unes formes de gestió el menys artificials que sigui possible, evolutives, tot sabent que, per molt que aconseguixin reflectir la complexitat cultural, no podran reflectir-la completament i, d'altra banda, reconèixer plenament totes les nacionalitats, de manera que les que puguin plasmar en formes polítiques territorials i les que no el puguin, per la seva dispersió històrica o la seva absorció per altres cultures, s'organitzin, sense cap tipus de discriminació, en comunitats políticoculturals més diverses i flexibles que el territori. Els elements essencials són la llengua, l'ensenyament, la creació i comunicació d'imatges i pensament, la llibertat religiosa efectiva i l'estil de vida. I, una vegada més, en relació amb els altres components de l'emancipació.

Ni fragmentació feudal ni unificació des de la cimera. L'Europa de les regions implica no solament que no es creï un «*superestat*» autoritari, sinó també que no se substitueixin els dotze (o més) estats actuals per un mosaic d'estats més petits. Cap instància no haurà de suprimir l'expressió completament lliure i l'autodeterminació de totes les comunitats reals, federades, i de les persones concretes que les componen.

S'acabarà amb la política? Podria ser el cas si la política es reduís a l'administració de les coses. Però el problema dels objectius i l'existència de contradiccions alimentaran probablement la política més enllà de l'extinció de l'estat. L'esmentada política no pot tenir cabuda completament en l'immediat, l'espontani, el discurs directe. Suposa l'existència d'institucions. El problema consisteix a impedir que no siguin o no es tornin institucions de poder autònoma al si de la societat. El que s'ha d'extingir no és la política, sinó l'estat separat de la societat, dominant.

No es tracta de destruir, sinó de construir, no es tracta de conquerir l'estat sinó de crear i posar a prova constantment institucions polítiques radicalment noves. Fer que desapareguin tots els sistemes de poder, eliminar les arrels, conscients o inconscients, de la dominació, accedir a l'autodeterminació: encara no s'ha instaurat a gran escala cap solució semblant. És una tasca històrica que requereix l'esforç de tota una època i la configuració de la qual per avançat resulta inimaginable. Avançarem per la via d'aquesta ruptura en cas que aquesta perspectiva es converteixi en una guia d'acció i comenci a traduir-se a partir d'ara en pràctiques quotidianes.

CAPÍTOL V

Tornar a fundar una perspectiva d'emancipació social

El 1830, el proletariat europeu, aixafat, caminava descalç, no tenia res a menjar i la seva esperança de vida era de 30 anys. I aquest mateix proletariat va iniciar el moviment dels *luddites*, la revolta dels *canuts* de Lyon, la dels teixidors a Silesia i la Comuna de París. Seguint l'exemple dels obrers dels Estats Units, van lluitar tots els primers de maig per una jornada de 8 hores. Va perdre la revolució russa de 1905 i va guanyar en un primer moment la de 1917. Va protagonitzar l'aixecament espartaquista alemany, els consells obrers d'Hongria, les insurreccions i la Llarga Marxa Xina, va combatre en la Guerra Civil espanyola i del costat dels partisans *titistes*... En nombroses ocasions, va semblar que aquests milions de dones i d'homes anaven a obrir l'avenir a l'emancipació social. Els partits socialistes, comunistes i, en menor grau, d'extrema esquerra, han mobilitzat pobles, han despertat l'entusiasme d'alguns dels majors creadors, han disposat d'un poder i d'uns mitjans considerables. Què van fer amb ells? La decepció és en el mateix nivell que l'esperança que van suscitar.

Entenem per socialisme no les expressions particulars que li han donat els partits que l'utilitzen com a referència, sinó aquest vast moviment històric que va sorgir cap a 1830 i va cristal·litzar en diversos corrents abans d'encarnar-se primordialment a l'obra de Marx i en les elaboracions que la van desenvolupar, i que va constituir diverses Internacionals. Totes aquestes manifestacions van fracassar històricament.

La socialdemocràcia clàssica va votar a favor dels crèdits de guerra el 1914. Els partits comunistes van reproduir, en nom de l'eficàcia, les tares més profundes de les velles societats, tals com l'economicisme, l'estatalisme o l'exercici patriarcal i cínic del poder. L'extrema esquerra, aïllada del moviment viu de la societat, s'ha marginat. A tot el planeta, el moviment real en renega cada vegada més d'aquestes formes de socialisme, que ja han demostrat de què són capaços.

Però el corrent que van encarnar no ha desaparegut. Una part del moviment és prolongació d'aquest corrent, que exigeix que trenqui les seves cadenes productivistes, patriarcal, estatalistes, i que es depassi a si mateixa per tal de participar en un nou impuls emancipador.

L'ecologia política revela les causes essencials del fracàs dels components de l'esquerra establerta. La interacció dels ecosistemes i de les societats humanes planteja el problema de les relacions socials. Les economies anti-ecològiques s'han desenvolupat en certs tipus de societat. No es pot aspirar a un radicalisme ecològic en l'econòmic i el polític separat del radicalisme social. En lloc de ser una alternativa a l'emancipació social, l'ecologia política vol i ha de propiciar una alternativa emancipadora. Incita a considerar el moviment pel socialisme d'una manera més àmplia, més oberta i, per tant, més realista. A moltes dones i a molts homes, entre qui es compten els signants del present manifest, els resulta difícil superar els sistemes de pensament i d'acció que van constituir les seves referències. Si no tinguéssim el valor, al costat de gaires altres, de superar-los, les esperances i els combats de milions d'éssers humans, els hereus dels quals aspirem a ser, no tindrien continuïtat....

L'experiència demostra que la tècnica no és neutral, sinó que està lligada als objectius de la producció. Una societat socialista no pot limitar-se a calcar les forces productives del capitalisme; ha d'inventar tècniques alternatives, una nova racionalitat econòmica, una organització diferent del treball.

L'experiència demostra que la propietat estatal dels medis de producció i d'intercanvi no resol res per si mateixa. Segons Marx, el socialisme ha de ser «una associació d'éssers humans lliures»; tota supressió de la propietat privada dels medis de producció que no corri parella amb una supressió del tracte mercantil a què se sotmet la força de treball no acabaria amb el capitalisme. Els països «socialistes» han conservat alhora el sistema salarial i la separació creada pel capitalisme entre productors i mitjans socials de producció. En cas de no abolir la relació salarial, una societat socialista l'ha de transformar si més no, de tal manera que la propietat social sigui realment a disposició jurídica de les ciutadanes i els ciutadans com a productors i consumidors o usuaris; més encara, que suposi una apropiació política que els permeti adequar per si mateixos la producció i els serveis a les seves necessitats i a la necessitat de realitzar intercanvis equilibrats amb els ecosistemes.

L'experiència demostra que es donen contradiccions, que encara no s'han resolt enlloc, entre l'estatalització general i el projecte d'extinció de l'estat. Molts buròcrates dirigeixen l'economia com si fossin meros dipositaris interins dels seus càrrecs.

Sorgeix llavors el conformisme, el servilisme o fins i tot la corrupció. Diversos sectors de l'aparell de l'Estat es disputen el poder econòmic, causant els mateixos perjudicis que la competència a la recerca de benefici. L'opacitat burocràtica no té res a envejar a la de les relacions mercantils. S'imposa la militarització. I el que és més important, la burocràcia tendeix a enfrontar-se amb els assalariats d'acord amb la lògica de la lluita de classes, arrossegant-los al productivisme. Una societat socialista ha de progressar cap a una ciutadania integral. L'experiència demostra que la mera crítica de l'individualisme és reduccionista. El «*comunisme de quarter*» i la fàbrica-nació infligeixen als éssers humans sofriments i alienacions intolerables. Priven la societat d'immenses reserves d'iniciativa i capacitat. Una societat socialista no ha de recórrer només a la consciència de classe, ni remetre's exclusivament a cap altre tipus de pensament col·lectiu, com la consciència d'espècie o de gènere (sexe). Només pot tenir interès històric si ofereix el major nombre possible d'oportunitats al doble principi de l'hominització: individualització i solidaritat. La felicitat no es programa: tan sols pot emanar d'una activitat satisfactòria i del benestar de cada individu al si de la comunitat.

L'experiència demostra que el moviment obrer ha transformat moltes societats, però no n'ha alliberat cap. Si el socialisme es vinculés de manera gairebé exclusiva amb el proletariat de les grans fàbriques, seria efímer. La pròpia ecologia demostra que el subjecte de les necessàries transformacions històriques no pot circumscriure's a la classe obrera com a massa explotada i subjecte actiu de la producció. L'esmentat subjecte és el conjunt de treballadores i treballadors, consumidores i consumidors, usuàries i usuaris en la seva condició d'alienats en la seva relació amb la naturalesa i l'economia.

Cap contradicció no porta en si mateixa la solució per superar de manera global el sistema. Cap contradicció no és absoluta. La novetat de la nostra època consisteix que afloren alhora la majoria de les contradiccions. Certes persones i certs grups n'experimenten unes més que d'altres i es radicalitzen a causa de l'explotació salarial, el feminisme, l'ecologia... Les contradiccions s'articulen i s'oposen entre si. Poden intensificar-se i guanyar en complexitat fins al punt de fer fracassar qualsevol tipus d'explicació mono-causal, ja que es requereix la intervenció d'actors socials diferents. No es tracta ni de mantenir una concepció *obrerista* ni de substituir una contradicció per una altra. La transformació ecosocialista que proposem serà multidimensional. Ens hauria de permetre passar d'una emancipació restringida, que ha fracassat, a una emancipació generalitzada. Tal perspectiva s'alça sobre un cementiri de dogmes del moviment obrer. I suposa un formidable desafiament teòric i polític.

SEGONA PART

COM ACTUAR?

Abans que res, com pensar la ruptura?

Durant dos milions d'anys una espècie de «contracte ecològic» implícit vinculava la humanitat amb la naturalesa. La revolució neolítica va modificar l'esmentat contracte. El capitalisme el va esquinçar brutalment. La tendència del capitalisme a créixer sense límit estimula contínuament la producció de béns i serveis reduïts al seu valor de canvi. Augmenta els índexs d'utilització dels recursos i de la producció de residus. Fa recaure sobre la societat, l'espècie i els organismes vius els costos en ascens d'un creixement que tendeix de manera permanent al rescalfament. Ha mundialitzat l'economia basant-la en l'explotació de la «perifèria» pel «centre» i, a cada racó del planeta, en l'explotació de la naturalesa i dels éssers humans per una petita minoria de propietaris. El divorci entre capitalisme i «socialisme» existent -es pot dir, «encara existent», encara que a tot arreu impugnat-, s'estableix, emperò, sobre una base comuna economicista. Sol evocar-se avui una convergència entre ambdós règims. Potser sigui més apropiat dir que comparteixen les mateixes arrels. Com a bessons, tenen en comú les seves relacions d'explotació de la naturalesa. Un i un altre es recolzen en el patriarcat.

Una «política del pitjor» es pagarà molt cara. No pot descartar-ne un cataclisme final, que seria simultàniament un *ecocidi* i un genocidi. En qualsevol cas, no podrien evitar-ne greus estralls. Demà i fins a qui sap quan, l'herència transmesa seria aclaparadora. Els responsables del capitalisme i el comunisme portaran mil·lennis sumits en l'oblit mentre ecologistes que no coneixem continuaran tractant de resoldre els problemes llegats per aquells. Per exemple, la gestió dels residus nuclears. Donar marxa enrere? Tota marxa enrere ha resultat, històricament, catastròfica. Els pocs europeus que van sobreviure a la caiguda de l'imperi romà van necessitar sis o set segles per sortir de la posterior barbàrie. Sense la Reconquesta espanyola, sense la destrucció de la civilització *andalusí*, l'Islam i Occident haurien pogut evolucionar junts. La societat francesa encara està marcada per l'acte centralitzador, empobridor i anivellador que va ser la revocació de l'edecte de Nantes.

Diverses deliberades regressions anti-humanistes, especialment l'antisemitisme, han fet regnar l'horror el segle XX. L'ecologia posa al candelero els conceptes de llinard i d'irreversibilitat. Des dels anys cinquanta s'han franquejat llinards i s'han desencadenat fenòmens irreversibles. Resultaria insensat pretendre restaurar modes de vida que van establir societats molt menys nombroses i complexes, en condicions *ecosistèmiques* molt menys pertorbades.

La ruptura significa, a la nostra manera de veure, concloure un nou «contracte ecològic» que pogués permetre equilibris més conscients i més rics, i sens dubte també en les antípodes de la utopia d'una *tecnonaturalesa* planificada integralment- més aleatoris. Això ja ha ocorregut històricament: els modes de producció agrària van tornar a forçar la creació de boscos diversificats a Europa central, després que s'haguessin talat; avui defensem la prada que van crear a Amèrica del Nord els indis després de destruir els boscos nadius; protegim llacs i boscos artificials; apostam per cultius que han donat la volta al món a les caravanes i vaixells dels homes, com el blat de moro, el tomàquet, la patata, el soja i molts d'altres.

La història de la naturalesa no és només natural: també és social. Poden rastrejar-ne en ella les relacions socials. Un nou «contracte ecològic» només pot ser alhora un nou «contracte social». Però, seria convenient fer esborrall i començar nou, liquidar-lo tot per tornar a partir des de zero? Mai no es parteix des de zero: no pot detenir-se ni menys encara invertir-ne- el productivisme ni per decret ni a cop de consigna. Es tractaria de renovar a gran escala el capital fix existent. Noves produccions, noves tècniques, nous materials, noves instal·lacions. Tant si treballa a ple rendiment com si és excedentari (segons sol ocórrer avui), el capital fix està dotat d'inèrcia.

Quin és el grau de reversibilitat de les tècniques, els mètodes de cultiu i ramaderia, els corrents d'intercanvi, les estructures d'organització de la vida tals com l'habitatge i el transport? Els capitals fixos tenen un valor acumulat considerable, i no només en termes mercantils: com aconseguir que el «mort» no paralitzi el «viu»? Com mobilitzar aquest valor en processos de producció i consum essencialment diferents? Les temptatives de reconversió, sens dubte parcials i restringides pels límits que imposa el sistema, han mostrat fins a la data, a escala reduïda, les dificultats d'una empresa que hauria de revolucionar tots els nivells de l'economia. I tot això dins de constriccions que limiten l'abast del possible. Per exemple, el creixement demogràfic torna il·lusòria o immoral tota política ecològica a petita escala. L'ecologia posa de manifest la noció de límit.

L' esmentada noció, igual que la de constricció, és dialèctica, factor que van descuidar els matemàtics del Club de Roma; els recursos evolucionen històricament en funció dels coneixements científics, de les innovacions tècniques, dels sabers pràctics, dels modes de vida; en efecte, el percentatge de plantes i animals domesticats o utilitzats, o simplement estudiats, és ínfim. Però existeixen límits que, per exemple, faran molt difícil incrementar simplement els recursos imprescindibles per satisfer les necessitats vitals de deu mil milions d'éssers humans. Vist l'estat actual dels coneixements, no es pot fer-se massa il·lusions sobre les possibilitats que podria oferir, per posar un exemple, la utilització dels oceans.

El capitalisme i el comunisme actuals no són simples idees que s'hagin de combatre. Les multinacionals, els bancs, les concentracions econòmiques, els complexos *militars-industrials*, els aparells d'estat super-poderosos, les *nomenklatures* són d'altres tantes realitats al temps colossals i diversificades, que expressen abans que res els interessos i els valors de les classes i castes detentadores del poder. En cas de descuidar les esmentades realitats, l'ecologia política es tornaria vulnerable, assimilable. No pot solucionar per si mateixa tots els problemes que planteja.

Quines forces socials poden i podran mobilitzar-se per crear un socialisme ecològic? En última instància, són les societats, i no les forces productives ni les minories, les que decideixen. La inèrcia també és sobretot, al cap i a la fi, la inèrcia de les societats: nivells i continguts de l'educació i la informació i, més encara, llast dels costums, les estructures de vida i les mentalitats. El comportament que genera la inèrcia més intensa no és ni el desig de consum desenfrenat -i molt menys entre els milers de milions de pobres que només demanen de subsistir-, ni la voluntat de dominar, sinó la resignació a aquesta situació mil·lenària: l'arrogació del dret de decidir per part d'un sexe, una classe, una burocràcia, un clan. L'avenir dependrà de la capacitat que tinguin o deixin de tenir milers de milions de dones i d'homes per invertir les estructures mil·lenàries de poder, convertint-se en persones sobiranes. La rapidesa, l'abast, els límits i contradiccions d'aquesta metamorfosi de la cultura política que està sorgint per tot arreu constitueixen les principals incògnites. Ningú no sap si aquesta marxa cap a l'autodeterminació serà ràpida, molt ràpida o lenta. No s'escriu als cervells humans com sobre el paper en blanc: qui domina la ciència que ho possibilitaria, i quin dret podria aconseguir? Com diu el poeta: «*Caminant, no hi ha camí, es fa camí en caminar*». I per això un bolc, una tombada global i gairebé instantani del productivisme seria miraculós. L'experiència demostra que resulta costós i inútil tractar de realitzar aquest tipus de miracles. Els embelts violents prenen malament o no prenen.

Els ecosocialistes rebutgem la idea que les catàstrofes espontànies o provocades engendren les revolucions més desitjables. Considerem que la ruptura haurà de ser una transgressió complexa i prolongada d'un mode de producció i de vida per accedir a d'altres. Aquesta transformació és en gran manera imprevisible. No tindrà sens dubte un ritme uniforme, sinó que passarà per fases d'estancament -val dir compromisos relativament estables entre les forces contendents-, acceleracions i, potser, regressions. Conflictiva per necessitat, podrà comportar alhora desaparicions, continuades i innovacions. En alguns moments potser coexisteixin diversos modes de producció.

La nostra opció per la no violència

«La bomba atòmica», deia Albert Einstein, «ho ha canviat tot menys la nostra forma de pensar». La violència impera al món actual. L'estat s'ha fet autònom de la societat mitjançant l'exercici de la violència i per tal d'exercir-la. El Pentàgon, els estats majors soviètic o xinès, els ministeris de defensa francès o britànic influeixen en tot tipus de decisions. A l'hora de decidir sobre les opcions energètiques, per exemple. Hi ha militars al capdavant de grans sectors productius, que comercien, mantenen relacions internacionals i orienten la investigació científica. Consumeixen enormes quantitats de matèries primeres, energia, aliments, espai i diners. Acaparen recursos humans. Els problemes militars bloquegen desenvolupaments democràtics. Els exèrcits temen que la descentralització enfonsi la defensa tal com ells la conceben. A la cúspide de tots els estats nuclearitzats certs individus detenen el poder de decidir en última instància la vida o la mort de l'espècie humana i de les espècies superiors.

Fins a mitjan el segle XX una victòria militar permetia assolir fins polítics o econòmics determinats abans de la batalla. Aquest plantejament ja no té sentit avui. Segons certs càlculs, n'hi hauria prou gairebé amb l'1% de les forces nuclears mundials per sumir el planeta en l'hivern nuclear. França i, fins a cert punt, el Regne Unit tenen aquest potencial terrorista. Sotmesa a la seva pròpia dinàmica, la cursa d'armaments franqueja un llinar després d'un altre. Ja està en l'espai! En els plantejaments estratègics cada vegada hi ha un major percentatge d'irracionalitat. Quant més complex és un sistema, resulta més difícil controlar-ho. El temps de reacció es torna cada vegada més curt. La frontera entre sistemes d'armes nuclears i convencionals tendeix a diluir-se. Els centres neuràlgics militars (comandament, control i transmissions) són cada vegada més vulnerables. Encara que se cenyís a una part del globus, un combat nuclear no respectaria cap «santuari». Alhora la repressió i la tortura fan estralls, per molt que imperin «la Llei i l'Ordre». Les propagandes insisteixen, les censures mutilen, les inquisicions massacren.

Els ecosocialistes optem per la no violència. Amb la no violència no n'hi ha prou mai, per obtenir una decisió política. No pot aplicar-se de manera uniforme en qual-sevol circumstància. Un poble puc veure's obligat a tractar de salvar la seva vida per mitjà de les armes; contra el feixisme, per exemple. Però llavors ha de ser conscient que haurà de pagar per això. L'exigència i les probabilitats que hi hagi societats no-violentes augmenten. Estudiar i aprofitar en cada situació concreta totes les possibilitats pràctiques d'acció no-violenta contribueix ja d'alguna manera a aquesta transformació social fonamental. La política de la no violència és realista. Per molt que s'oposi a la guerra civil i a la guerra en general, no deixa les ciutadanes i ciutadans desarmats davant de la guerra i davant de la guerra civil aliena.

Els estats actuals no basen la seva legitimitat exclusivament en els principis democràtics (drets humans, sobirania popular); també la basen en la sacralització arcaica de la violència, la glorificació dels exèrcits i dels seus caps, els mites primitius del territori o de la raça, l'exercici franc o encobert de la força bruta (el poder dels diners, els aparells repressius, administratius, ideològics). Però cada vegada li resulta més difícil a l'estat modern prescindir, tant en el pla intern com en l'internacional, de legitimitat democràtica. Els estats occidentals tracten d'evitar que els conflictes es transformin en enfrontaments que puguin posar en tela de judici la seva legitimitat. Els estats dels països de l'Est estan descobrint aquesta necessitat. A mesura que van prenent als pobles, les idees de llibertat, de dret, transparència i control democràtic es van convertint en forces materials. Una política de la no violència s'ha de recolzar en elements de consens reivindicatiu, jurídic i moral ben arrelats en la societat, si vol oposar a la força de l'estat, una força social superior. Tot estat depèn materialment de la cooperació dels dominats. Gràcies a les tàctiques de resistència passiva, de no cooperació, de boicot, la política de no violència esten el mètode de la vaga a totes les esferes socials. Aquesta política és auto-educativa. En utilitzar drets que l'estat no reconeix o reconeix sense permetre per això que s'exerceixin, la desobediència civil revela de manera concreta la il·legitimitat de l'opressió estatal.

Ni la guerra ni la guerra civil no són la forja en la qual s'ha de fabricar un nou ser humà. Els «herois» que produeixen no són els constructors ideals d'una societat emancipada. La força de l'acció no-violenta és més constructiva que contestatària. Requereix alts graus de conscienciació, de col·laboració, autodisciplina i valor, com s'ha vist en el cas de *Solidarnosc*, o com es veu en la *intifada* palestina. Posa en pràctica formes d'associació autònomes que se centren en realitzacions tangibles i consensuals. Congrega forces plurals i permet que un gran nombre de persones participin en l'acció, encara que no puguin manejar armes. En una paraula, socialitza més encara la política. La societat aprèn a prescindir com pot de l'estat, a resoldre els conflictes per mètodes alternatius, a considerar la possibilitat d'eliminar qualsevol forma d'autoritarisme. Resultaria absurd posposar l'aplicació d'aquesta mutació a una era post-revolucionària. La radicalització no pot ser sinó un llarg procés pràctic, obert. En el pla internacional, ja no es poden ni han de resoldre els conflictes militarment. És hora d'obrir a tot Europa un debat públic i transparent sobre la seguretat col·lectiva i sobre una defensa alternativa no-violenta, en el qual participin també els militars. Una cultura de la pau és superior a la mera inexistència de guerra. En resum, la no violència és una nova visió dels conflictes i de les seves solucions, radicalment oposada a qualsevol forma de darwinisme social.

La nostra opció a favor d'una actuació operativa immediata

No pretenem cloure debats teòrics difícils, com al que existeix entre ecologia i emancipació social. Però opinem que no han de contribuir a retardar la posada en marxa d'accions de què pot dependre la supervivència de l'espècie humana. Qualsevol ajornament que tracti de justificar-se per la precarietat teòrica pot comprometre les oportunitats de les col·lectivitats humanes. Més encara, rebutgem tota forma i tota recerca d'una teoria oficial, d'una filosofia única. Hem d'assumir iniciatives històricament alternatives. L'esmentada tasca, àrdua a la pràctica, romandrà obert des del punt de vista teòric durant molts anys.

La nostra lluita per una ciutadania integral

La ciutadania integral és, abans que res, una *ciutadania igualitària*, sense exclusió de cap tipus. Tot membre d'una societat europea ha de ser considerat una ciutadana o un ciutadà en possessió de tots els drets que li corresponen, dels quals el més simbòlic és el de votar, elegir i ser elegit. Aquest principi dissocia la ciutadania de l'origen, l'extracció social i el sexe, la qual cosa està admès teòricament a Europa, però està lluny de portar-se plenament a la pràctica. Aquesta dissociació de la ciutadania respecte a la nacionalitat, tant en el cas dels immigrants no europeus com en el dels europeus, suposa una innovació en el dret d'aquest continent. Si és cert que cal fixar un límit d'edat (potser 16 anys) per a l'exercici de drets com el de vot en eleccions polítiques, és absolutament prioritari considerar el nen com una ciutadana o un ciutadà que gaudeix, des del seu naixement, dels drets fonamentals.

La ciutadania integral ha de ser, en la mesura possible, una *ciutadania directa*. L'Estat modern es basa en la delegació del poder; les ciutadanes i els ciutadans deleguen la seva sobirania de principi als elegits que, al seu torn, deleguen una part de l'esmentada delegació als organismes administratius. Qualsevol sistema que funcioni essencialment així usurpa la sobirania de la majoria dels individus concrets. La personalització de les institucions, que es recolza sobre les tecnestructures i els grans mitjans de comunicació electrònics, accentua aquesta confiscació, fenomen que es dona en societats cada vegada més complexes, en les quals cada decisió d'envergadura compromet el present i el futur de milions, o milers de milions, d'individus. El projecte ecosocialista haurà d'assumir aquesta contradicció de fet entre un estat representatiu i la democràcia directa. Superar-la implicarà alhora realitzar una transformació de les actuals institucions i organismes de l'estat, inclosos els partits, i un floriment de formes encara no imaginades de democràcia directa a tots els nivells. Caldrà tractar cada situació de manera aïllada. S'imposa un combat contra tota forma de professionalització de la política.

La ciutadania integral és una *ciutadania solidària*. La ciutadana i el ciutadà no són individus aïllats. La seva autodeterminació només podrà ser, en la majoria dels casos, una co-determinació. Si no s'associen, imperarà la llei de la jungla, la impotència, el retorn d'un autoritarisme reforçat. La co-elaboració, la cooperació i el control comú exigeixen múltiples formes de relació, intercanvi, associació, de xarxes estables o efímeres, que encara estan en bona mesura per inventar. El propi concepte de democràcia deu sotmetre's a reflexió. La història ens dona infinitat d'exemples de minories, o fins i tot d'individus, que van tenir raó davant grans majories o que van representar patrimonis que calia preservar, i mostra que l'acord d'àmplies majories sobre ambiciosos programes sol ser més formal que real. La democràcia només pot concebre's, així, en perpètua recerca de consensos tan amplis i reals com sigui possible, tenint en compte sempre l'existència de dissensions, admetent expressions i experiències discrepants, deixant, fins i tot entre els qui van expressar el seu acord, la major llibertat possible als grups i a individus.

La ciutadania integral és una *ciutadania general*. Davant la separació entre una igualtat civil reconeguda i una igualtat socioeconòmica negada, la ciutadania es comparteix, però no es divideix. L'autodeterminació ha d'incloure i reunir tots els àmbits. Que no hi hagi més llocs de treball a la porta dels quals pugui figurar el cartell: «Aquí deixen de ser vostès ciutadans i ciutadans». Que no hi hagi més llocs fora del treball<A[treball|feina]> a la porta del qual pugui llegir-se: «La producció no és assumpte seu». Els drets cívics s'han de fer extensius a totes les esferes socials. Algunes lluites, certs aspectes dels nous moviments socials, alguns drets adquirits i canvis parcials, lamentablement manipulats amb freqüència per la patronal, pública o privada, reflecteixen una aspiració dels assalariats a crear les seves formes autònomes d'acció i d'intervenció en el treball. Però el que en francès i en espanyol es diu «autogestió» i en anglès *self-management* no pot circumscriure's a l'àmbit de l'empresa. Com tampoc als municipis la *Selbstverwaltung* alemanya.

Tota la societat ha de poder pronunciar-se per si mateixa sobre les seves expectatives i les seves necessitats, dotant-se de mitjans suficients per expressar les seves preferències sobre qualsevol assumpte i fer que siguin respectades, la qual cosa no podrà aconseguir-se més que si es crea una xarxa complexa i progressiva d'intercanvis entre tots aquells llocs en que la societat pot elaborar i expressar opcions basades en les preferències voluntàries de les persones. Per exemple, a nivell de municipi o de regió, a nivell d'Europa, però també en aquests llocs d'investigació i síntesi que constitueix les associacions, les mutualitats, els sindicats (renovats), etc. L'estat i les empreses s'han autonomitzat: cal integrar les seves funcions a la societat. És la societat la que ha de regular per si mateixa, subordinant-les a l'exercici de la ciutadania, l'economia i la política.

I per això la ciutadania integral ha de ser *ecològica*. No podrà desenvolupar-se més que en un conjunt d'intercanvis entre la societat i els ecosistemes cada vegada més racionals, ja que seran regulats conscientment per les i els ciutadans agrupats. Aquests intercanvis crearan alhora relacions socials i relacions entre la societat i la naturalesa.

Proposem una *ciutadania creativa* i, per tant, *evolutiva*. La ciutadania integral no pot limitar-se a treballar amb els vestigis del passat. El seu contingut, les seves formes, el seu exercici transformaran, en funció de certes lleis (naturals, biològiques, sociològiques...), a la pròpia ciutadania. El procés cap a la ciutadania integral és un procés obert. L'autodeterminació, és a dir, el lliure desenvolupament dels individus, serà auto productiu (per adoptar un terme de la cibernètica) d'un desenvolupament lliure de la societat.

Independentment que els combatin o els adulin, tant l'estat com la classe política estan i estaran en contra de totes i tots aquells que volen i voldran modificar la política d'aquesta manera. Podrà lliurar-se la societat amb tanta facilitat de l'egoisme, l'ambició de poder, l'agressivitat? Certa anàlisi de l'Estat permet reduir la seva dominació a la salvaguarda dels interessos d'uns quants: d'una classe o una burocràcia. En cert sentit, l'estat occidental no és més que el consell d'administració dels assumptes generals de la burgesia; l'estat dels països de l'Est ha estat l'instrument de la nomenklatura. Però la dominació estatal pot explicar-se també per un acatament, per no dir una necessitat, dels dominats. Amb la força i la propaganda no n'hi ha prou perquè s'imposi; també requereix cert grau de consentiment.

Així mateix, l'ecologisme ens porta a preguntar-nos no solament per què es produeixen tants objectes i serveis nocius, sinó també per què els vol la gent. Reduir aquest acord o aquest desig a un complot orquestrat per la publicitat és quedar-se a la superfície del problema. La societat mercantil i el model productivista de l'Est i l'Oest inculquen certs valors; per què ho aconsegueixen? Aquests temes no són, i amb raó, els de la política establerta. Per tornar a fundar la política resulta essencial que les esmentades qüestions siguin debatudes des de tots els punts de vista possibles. La ciutadania integral implica la *responsabilització* de totes i de tots. Ja existeixen moviments ecologistes, socials i culturals que treballen en aquesta direcció. Les preguntes que plantegen encara poden assimilar-les i comercialitzar-les els que exerceixen la dominació. Però a poc a poc, mitjançant la seva activitat va difonent-se la subversió dels valors.

CAPÍTOL I

Resistir

Primer imperatiu: preservar quant es pugui; intervenir sempre que sigui possible per evitar estralls irreversibles de conseqüències tràgiques. Quant més es demora la intervenció, resulta més difícil.

Això suposa la creació o el desenvolupament de sistemes de vigilància contínua que subministrin la informació més abundant i precisa possible sobre totes les variables dels ecosistemes i de les seves relacions. Multiplicar les observacions, publicar-les, connectar-les i interpretar-les és un treball ardu però d'importància capital, que no s'ha de deixar només als experts de l'economia i de l'estat. Aquestes xarxes només tindran sentit si la investigació pluridisciplinària sobre tots els efectes de l'activitat humana el realitzen alhora la comunitat científica i, en estreta relació amb ella, el conjunt de la població, les associacions, els sindicats, els regidors i els professionals.

Aquesta estratègia pot portar-se a la pràctica a tots els nivells entorn d'assumpes molt variats: una fàbrica, una presa, una autopista, un procés industrial, un producte, un barri, un arbre... Poden aconseguir-se restriccions, moratòries i prohibicions; es pot recórrer a boicots, bloqueigs, a la desobediència. En la perspectiva global que proposem, la defensa del quotidià suposa amplitud de mires; salvaguardar el pròxim és protegir tota la Terra. A grans trets, poden apreciar-se en el moviment actual certs fronts d'intervenció.

CAPITULO II

Reflexionar

Nosaltres rebutgem l'anatema: «*Tan aviat com neix la ciència, desapareix el pensament*» (Heidegger). Al nostre entendre, la racionalitat és una aventura indispensable. A diferència d'altres espècies, la humanitat pot mobilitzar les seves capacitats específiques per emprendre una reorganització profunda i saludable de les seves pròpies activitats.

Aliada avui sovint amb els poders polítics, econòmics i militars, concentrada en els països opulents i encara dominada àmpliament pel gènere masculí, la ciència produeix coneixement però manca cada vegada més d'una visió global coherent. El que així s'assenteixi no és la racionalitat. Com a pensament obsessiu i reductor, el productivisme segrega una irracionalitat global.

El positivisme que l'acompanya utilitza la racionalitat com a pretext per prohibir noves conquestes a la raó. Poques persones prenen el temps d'aturar-se a reflexionar. El que domina no és la passió pel coneixement, ni tan sols el gust per la tècnica. És la velocitat, la competència: formes aclaparadores d'irracionalitat.

El feminisme i altres corrents d'emancipació social i desalienació política plantegen problemes fonamentals a la ciència, i entorn de la ciència.

L'ecologia és, al nostre entendre, al contrari d'un obscurantisme. Demostra que patim la manca de coneixement, no un excés. Amb l'ecologia global abordem nous camps d'investigació on els marges d'incertesa augmenten. L'amplitud, complexitat i interconnexió dels fenòmens en curs en les societats i els ecosistemes desafien les maneres de pensar estretes. Obliguen a reconèixer les relacions entre allò conegut i el desconegut: cada descobriment obre noves qüestions que no estaven plantejades. Posen en evidència les sinergies, interaccions i retroaccions, els efectes en cascada. Qualsevol variació en un subsistema comporta variacions en els altres. Totes les coses es manifesten simultàniament com a causades i causants. Els efectes es perceben sovint amb retard. De vegades semblen positius abans que es descobreixi el seu caràcter nociu.

L'ecologia global aporta o investiga, al costat de moltes altres ciències en l'actualitat, nous conceptes per pensar el complex, la finitud, el moviment, els fenòmens emergents, la irreductibilitat del tot a les parts, la interacció, la interdependència en el temps i l'espai... Incita a considerar formes subtils d'agafar com la dialèctica quantitat/qualitat, i a situar en contextos nous les conquestes de pensaments anteriors, com el mètode analític de *Descarts* i/o el mètode experimental de *Bacon*. Amb afany, cada persona és capaç de renunciar als seus hàbits de pensament. Però avui es necessita que totes i tots vagin més enllà en l'exercici de la seva llibertat. La humanitat necessita una activitat teòrica radical, independent de tota consigna, de qualsevol censura o qualsevol conformisme, per poder trobar les maneres d'intel·lecció adequades als problemes inaudits que ella ha creat. No ha sorgit encara cap teoria unitària nova. No estem segurs que una teoria així sigui avui possible i desitjable. Constatem que sempre els escapa una part de la realitat en les globalitzacions que han predominat durant molt temps. El singular, el divers, l'inesperat i concret s'apareixen a totes i tots. La complexitat extrema, el moviment, no s'haurien de tractar amb teories diferents, sectorials, articulables entre si? Els problemes d'articulació serien llavors crucials. Es necessiten noves síntesis per progressar cap a projectes. Només poden ser el resultat de processos i ser elles mateixes processos: alliberades de tota mística, inacabades, obertes a seu posada en qüestió, deixant honestament «en blanc» el desconegut i inexplicat, servint-nos en cada moment de les fractures entre el teòric i el real per avançar en intel·leccions teòriques que siguin més operatives.

No existeix una essència del científic que transcendeixi les societats. Qualsevol ciència es desenvolupa alhora segons lleis intrínseques i segons un conjunt de determinacions socials: relacions de força, mentalitats i mecanismes, decisions econòmiques i polítiques concretes. Tota ciència depèn de la seva manera d'identificar i formular els problemes: que no dialoguin només amb elles els centres de decisió que tenen el capital i el poder! Tota ciència procedeix del laboratori: que no la treguin d'ell només els banquers, els industrials i els buròcrates! Hi ha científics que busquen camins per a aquesta superació. S'ha de desenvolupar un immens treball col·lectiu d'informació, estudi i elaboració.

La pràctica, criteri de la veritat, no es redueix només a la pràctica científica i tècnica. És el conjunt de la pràctica social. L'elaboració científica, la reflexió sobre la ciència i sobre la seva aplicació no han de ser patrimoni d'una ínfima minoria de detentadors del saber, poc habituats a comunicar-se i cooperar entre si. La comunitat científica ha d'estendre's a tota la població humana. Això suposa, a més d'un esforç d'educació i informació, la supressió de totes les pràctiques, expressos o ocultes, de secret i elitisme. Tots els bancs de dades han de ser transparents, descentralitzats, interactius i impugnable.

Això implica també que tots els sabers siguin presos en consideració amb curiositat i obertura de mires. Coneixements menyspreats o ignorats durant segles, considerats extravagants, han estat de vegades punt de partida d'importants descobriments (per exemple: l'electricitat o la genètica del blat de moro); els pobles han acumulat sabers i coneixements pràctics diversificats i importants (per exemple: el saber agrícola de les camperoles i camperols; el saber productiu de les obreres i els obrers, dels artesans; medicines no occidentals...). Per damunt de tot importa que la ciència defaci qualsevol vincle amb l'esperit d'autoritat. Només aconseguirà una reputació cultural major, i ajudarà les societats a canviar d'era, si s'afirma com a mètode crític contrari a tota submissió.

CAPÍTOL III

Reorientar

Les reorientacions estructurals constitueixen el cor de qualsevol projecte alternatiu. El principal i també el més difícil és començar a invertir les coses, passar d'una ecologia estàtica a una ecologia dinàmica. L'experiència mostra que les estructures poden engendrar la seva pròpia superació. En diversos decennis, els canvis aconseguixen vèncer les inèrcies. El Japó ha canviat d'era en menys d'un segle. Pocs anys n'han tingut prou els Estats Units per informatitzar-se, França ha canviat de sistema energètic en l'espai d'una generació, i en tot just una mica més aquest país i Itàlia s'han urbanitzat massivament. Fora dels models econòmics trillats, es pot proposar noves coherències, d'altres principis i altres llaços entre la producció i la utilitat social.

Les reorientacions podrien començar ara mateix amb mesures contra el malbaratament: moderar, reduir, suprimir consums tals com a l'excés d'electricitat, els productes d'un sol ús, productes de molt curta vida, paper blanquejat, fustes tropicals, abrics de pells, vori, etc. En la indústria les preses d'aigua poden reduir-se de 200 a 2 m³ per tona d'acer produïda, de 1.000 a 80 m³ per tona de pasta de paper, de 40 a 0,1m³ per tona de productes de refinament.

Els signants del present manifest conviden a afegir-se a aquestes reflexions a qualsevol persona o qualsevol grup interessats, qualsevol que siguin les seves opinions sobre el conjunt del mateix i/o sobre les consideracions presentades a continuació. Aquestes primeres propostes estan lluny de constituir les grans línies d'un programa global. Es limiten voluntàriament a alguns aspectes. Considerem que no és menys important desenvolupar la reflexió i el debat sobre altres qüestions capitals com, per exemple, l'educació, la cultura, la informació. Sobre aquests problemes desitgem particularment recollir les opinions dels joves.

Temps i treball

Cap projecte alternatiu no pot eludir la qüestió del treball. Tot compromís en la gestió de l'ecosfera que deixés plens poders als dirigents de l'economia per regular els problemes del treball assalariat seria irresponsable. L'ètica del treball amb finalitat econòmica és una cosa bastant recent en la història. La ideologia que implica impregna la majoria dels homes i bastants dones. La majoria de les institucions escolars la inculquen. Aquesta concepció s'està convertint en una mica caduca en Europa. Tanmateix el treball amb finalitat econòmica ocuparà encara per molt temps una part important de la vida dels adults. La qüestió del treball roman i continuarà romanent en el centre de les seves preocupacions.

En les societats actuals l'atur destrossa vides. No es pot identificar l'atur massiu amb una inversió saludable dels valors. Un creixement del temps lliure que exclou els individus de les activitats socialment valorades i remunerades els margina i destrueix. Aquí no val tampoc el de tant pitjor, tant millor. No és exacerbant les «societats a diferents velocitats» com pot trencar-se la penosa centralitat del treball assalariat. Mentre continuï apareixent com un bé del que a un li poden privar, serà sobrevalorat. L'exclusió de les parades i els aturats només oferiria una possibilitat de transformar-se en alternativa si elles i ells poguessin reinserir-se en activitats que dominessin i assolissin una utilitat social tangible. L'experiència demostra, en la majoria dels països capitalistes on això s'ha intentat, que tal solució és precària, condueix a una minva de salari i tendeix a desarmar la capacitat de protesta dels exclosos. La inversió humanista dels valors passa per la reabsorció de l'atur.

Tots els estats occidentals han renunciat a la plena ocupació. Aquest objectiu mai no s'assolirà de manera espontània. Exigeix l'acció voluntària de les societats. A la nostra manera de veure la plena ocupació és, com l'ensenyament, una obligació per a la societat, no per als individus. Per arribar a ell els grups socials han de modificar els seus càlculs econòmics i les seves escales de valors. A Europa la plena ocupació resulta impossible sense una reducció molt important del temps de treball dels assalariats.

La doble crisi del *fordisme* i del productivisme incita a una revisió esquinçadora a la patronal, les persones que perceben un salari, als consumidors i usuaris.

Els assalariats manquen de cap possibilitat d'avançar cap a la supressió de la seva explotació si concentren les seves lluites en el mer increment de la part de valor afegit que els reverteix en moneda. L'ecologia política no té a penes possibilitats de començar a superar el mode de producció si s'acantona en l'exterior de la producció i ignora l'activitat assalariada. La forma en la qual siguin resolts els problemes del treball pesará sobre la solució de tots els altres problemes. La plena ocupació que nosaltres proposam només pot ser una plena ocupació ecològica i humana.

El capitalisme és capaç d'absorbir, com ho ha demostrat des de fa cent anys, importants reduccions del temps de treball. Sempre que es concebin com a mitjà de prosseguir o rellançar l'acumulació, com mecanisme d'ajust de les relacions de valor entre capital i treball. Per començar a sortir del cercle viciós capitalista, és necessari situar la reducció del temps de treball en una òptica no economicista. Fins i tot si no fos necessari per reabsorbir l'atur, caldria reduir considerablement el temps de treball dels assalariats. La seva necessitat de temps és vital. Per a elles, per a ells. Per a la societat. El nivell de les forces productives fa possible, a Europa, un nou règim d'acumulació fundat en el creixement del temps disponible. Una vegada assegurada una remuneració suficient a totes i a tots, la millor defensa contra la pressió del consumisme productivista és l'orientació de les lluites cap a aquest tipus d'acumulació en comptes de cap a l'augment incessant de la producció de mercaderies i del poder adquisitiu per comprar-les.

El sistema salarial ha separat el temps de treball consagrat a la producció industrial i als serveis d'altres formes de treball indispensables per a la producció i la reproducció de la vida humana: principalment el treball domèstic. Proposem de denominar «repartiment del treball» no a la distribució del conjunt del treball assalariat entre totes i tots els demandants d'ocupació, sinó el repartiment igualitari del conjunt del treball assalariat i domèstic entre dones i homes. Quant al treball agrícola, també ell engloba una considerable quantitat de treball femení no comptabilitzat.

El problema de la seva durada només pot ser resolt -tenint en compte una lliure autogestió, les variacions d'intensitat, les distribucions estacionals- mitjançant la recerca de mesures que combini l'augment del nombre de camperoles i camperols, posin fre a la competència per augmentar les quantitats produïdes, polítiques de formació contínua i lleure. La remuneració del treball camperol ha de reconsiderar-se com a part del treball social global.

Limitar la qüestió del treball al seu mesurament en temps resulta extremadament reductor. En la tradició de l'economicisme clàssic el treball es redueix generalment a una producció de mercaderies per mitjà de mercaderies. El treball com a despesa d'activitat humana és absent de l'anàlisi macroeconòmica keynesiana que se centra en la «quantitat d'ocupació». Tals càlculs limiten el treball a un embolcall de temps indiferent al seu contingut. Marx ha distingit el treball «concret» del treball «abstracte». En el capitalisme les mercaderies s'intercanvien per equivalents. Es necessita per tant poder contrastar i mesurar totes les formes de treball independentment de les seves característiques concretes, per diferents que siguin. La societat redueix els temps de treball d'intensitats i continguts diferents a un temps de treball mig, històricament variable. Aquesta abstracció no s'aconsegueix sense dificultats. El temps no és l'únic factor que determina la quantitat de treball i el seu valor de canvi. Marx mateix ha plantejat els problemes de la intensitat i complexitat del treball. El temps de treball mai no li va semblar un mer temps de rellotge.

Però els economistes marxistes han tendit generalment, si no a perdre de vista la feina concreta, almenys a reduir-lo a certs aspectes importants però limitats, com els ritmes o supressions de temps morts, i les condicions de treball externes. Aquesta manera de relacionar uns amb d'altres els treballs concrets dels individus en tant que treball mig es manté en les societats «socialistes». Quan cada una d'elles fa recompte de la força de treball social que disposa es refereix a una abstracció mitjana, no a la multitud de forces de treball individuals concretes que la constitueixen. En tals abstraccions, en què es converteixen els humans? Aquests càlculs econòmics no transcendeixen la concepció instrumental de la treballadora i el treballador com a màquina. Ignoren en ella i en ell l'ésser humà viu i actiu en la totalitat i la unitat de la seva persona, que desgasta -en paraules del propi Marx- el seu cervell, les seves mans, els seus músculs, tot el seu ser. En aquests càlculs la gestió racional del treball consisteix a extreure el màxim dels recursos físics i mentals dels assalariats, l'interès del qual és sortir el menys minvats possible del procés de treball.

D'aquí als primers decennis del segle XXI l'objectiu és clar: reduir del 20 al 30% la durada mitjana del treball dels assalariats i, simultàniament, modificar la càrrega real del seu temps de treball i les finalitats del mateix. Una societat moderna només pot ser aquella on el treball deixi de constituir una maledicció per a la gran majoria, que només fora del mateix pot eventualment accedir al plaure.

No es tracta només d'alliberar-se del treball, sinó també d'alliberar-se en el treball. Ambdós fins es condicionen mútuament. Aquesta nova racionalitat és pròpiament ecològica, doncs té en compte en termes reals els costos humans (alhora que ecosistèmics) del treball lligat a la producció i els serveis. Això suposa portar fins i tot al final, de manera ofensiva, la superació de qualsevol manera de *taylorisme*. Això suposa prendre en consideració els ritmes biològics, començant per l'alternança fonamental del dia i la nit en cicles de vint-i-quatre hores, i reunificant en una visió global el que el sistema salarial ha separat: temps de treball directe, temps de desplaçament, temps de formació, temps de participació en les activitats no directament creadores de valor en l'empresa i fora de l'empresa, temps de descans. Aquells temps constitueixen avui una fracció important de l'exacció total realitzada sobre els treballadors. El capital o l'estat tracten de controlar-los sense remunerar-los.

Un creixement enorme de les forces productives fa possible la disminució del temps de treball dels assalariats. És important que aquest increment sigui controlat i modulats de manera que no agreugi ni la subordinació dels éssers humans a les màquines ni la destrucció de l'ecosfera. La reducció del temps de treball és inseparable d'una reorientació de la producció i del consum cap a formes productives menys *energívores*, menys malgastadores. Una «Llei Social i Ecològica» podria determinar-ho a Europa.

La societat ha de superar la ruptura mil·lenària entre treball manual i treball intel·lectual, entre concepció i direcció d'una banda i execució per l'altre. La interpretació vulgar del treball en cadena com simple conjunt de tasques manuals repetitives és ja insostenible. La crisi del *taylorisme* prové de la irreductibilitat del treballador i la treballadora al model d'«*operari*» que deixaria al vestuari la seva intel·ligència i la seva personalitat per gastar la seva força de treball segons els estrictes requeriments del seu «lloc». La informatització desincronitza cada vegada més l'activitat humana i l'activitat maquinal. La substitució d'éssers humans per màquines, la robotització passiva, no ha de constituir l'essència de la reducció del temps de treball. El principal ressort ha de ser la promoció del paper dels éssers humans, de la seva personalitat, de la seva autonomia creadora. Això significa una recerca prioritària de tècniques centrades en el treball viu. Això suposa una revolució cultural en l'economia. Cada persona, en l'empresa i fora de l'empresa, autònoma i alhora associada als altres, ha d'arribar a ser propietària dels processos de treball. El món del treball ha de deixar de ser un univers a part.

Una estratègia d'accions i iniciatives populars, que apropi a grups avui separats, quan no oposats, pot portar endavant aquest projecte. Planteja molts problemes. Implica una àmplia autogestió, i no pot realitzar-se ni segons un model únic ni per vies principalment *estatalistes*.

Però necessita la conquesta de drets nous, l'establiment de noves legislacions. La reducció del temps de treball només pot avançar si va lligada amb una elevació substancial dels salaris baixos i un retallo dràstic del ventall de remuneracions i ingressos. S'hauria d'acompanyar d'una seguretat social i ecològica de nou tipus, comunitària i autoadministrada.

Una transformació així només és concebible a l'escala de tots els països del continent europeu, o d'una gran part d'ells. Però les assalariades i assalariats d'aquest continent no haurien de construir un «paradís» fonamentat sobre un «infern» d'Àsia, l'Àfrica, Amèrica Llatina i Oceania. La transformació del treball i del temps s'ha d'unir a un procés d'abolició de la divisió internacional del treball neocolonial.

CAPÍTOL IV

Reagrupar

Les mobilitzacions socials seran el motor d'una transició ecosocialista. La diversitat dels seus objectius i de les seves formes desconcertarà a aquelles i aquells que lleixen allò real a través dels seus somnis i els seus dogmes.

Es diu de vegades que és precís fer «convergir» tots els moviments socials. Es tracta d'un mite simplista, d'escassa eficàcia. Formes concretes d'alternativa reagruparan a majories socials plurals. No sobre la base del «denominador mínim comú», sinó tornant-se en consideració la singularitat de cada moviment social com un element de força i de riquesa. Una transició eco-socialista només pot consistir, al nostre entendre, en una pluralitat d'actrius i actors, de projectes, d'experiències.

A les instàncies polítiques els resulta difícil respectar l'autonomia dels moviments socials. Hi ha que trobar un nou tipus de relacions. Els propis partits verds s'han de cuidar de no instrumentalitzar el moviment. Una transició ecosocialista no transcorrerà principalment per l'Estat. Quines formes organitzatives ha d'adoptar aquesta política alternativa? Nosaltres proposem de debatre-ho.

Per si mateixes les formes d'organització no resolen els problemes. Però són el que està en joc en una lluita entre, d'una banda, les forces i les estructures dominants que tendeixen a imposar certes formes a les societats, i d'altra banda els corrents que al si de les societats busquen alliberar-les de les esmentades formes.

Des de fa segles els dominadors han imposat la idea que la consciència és patrimoni d'un reduït nombre de persones: «aristocràcia», «elit», «avantguarda»...

A partir de l'antiguitat grecoromana els partits han estat concebuts com a organitzacions masculines destinades a dirigir la lluita de classes com a lluita pel poder.

En l'època contemporània Europa ha conegut dos tipus principals de partits: del costat dels dominadors, els partits de notables vinculats a l'*establishment*; del costat dels dominats, els partits de masses que engloben o fins i tot organitzen altres esferes socials diferents a l'esfera política.

Es requereix una rara ceguesa per creure avui que la consciència és una cosa pròpia d'una minoria. Comença una involució: la societat es recompon mentre la classe política està afectada per fenòmens de descomposició. Els partits establerts sota troben nu. Malgrat els intents, elements i corrents de renovació o recuperació, es mostren impotents per resoldre els problemes de fons. Són cada vegada més les societats mateixes, a l'Est i l'Oest, les que s'esforcen per això a través de contradiccions, dificultats, quan no de temptejos i relliscades. En les democràcies occidentals els partits es converteixen en màquines electorals i de gestió. Organitzen un nombre important de ciutadanes i ciutadans per integrar-los al sistema polític. Més enllà de les seves divisions, tots s'empananegen en certs consensos narcisistes, els primers dels quals és la metafísica de l'estat. Tots fins i tot els grupuscles pretenen aconseguir els anhels de la gent i trobar les solucions al seu lloc. El sistema de partits s'arroga l'exercici de la sobirania. El retorn dels partits de masses, organitzacions del conjunt de la vida sòcia/ segons una jerarquia de contradiccions, no és ni desitjable ni sens dubte possible. La societat comença, no sense problemes, a fer-se càrrec ella mateixa de la seva transformació per múltiples vies, fora de l'enquadrament de la societat política.

Cal fer una descàrrec important. Els partits polítics han exercit un paper d'informació, d'alerta i organització de les ciutadanes i els ciutadans. És més: les institucions de la democràcia representativa no semblen, en l'actual estat de la reflexió i la pràctica, poder funcionar sense el concurs de partits. No ocultem el nostre desig de fer canviar les institucions dels nostres països i les institucions europees. Esperem que tot el que és central, estatalista, es converteixi en l'excepció. Tendim a situar-nos fonamentalment fora de la lògica partidària. Només tindrem futur com a força alternativa si portem en nosaltres i amb nosaltres la superació del sistema de partits.

Volem començar a experimentar, aquí i ara, una altra via política que no s'adeqüi a l'establerta: una política no autoritària; l'assumpció directa dels problemes, la reflexió, elaboració i control per part de les ciutadanes i ciutadans; la pluralitat de les contradiccions. Hem d'intervenir a l'escenari polític, participar en les institucions amb aquesta radical originalitat.

En cert moment de la història les obreres i els obrers van crear sindicats. Noves formes germinen avui en els moviments socials, en les associacions, en la cultura. Una vegada més: nosaltres, ecosocialistes, posam les cartes de cara amunt. Volem el desenvolupament de forces verdes a Europa, alternatives, independents. Desitgem que aquestes forces estiguin disposades a innovar, que crein tipus encara desconeguts d'organització política.

També esperem que la dinàmica verda no s'enclogui en les formes partidàries. Tals formes només són admissibles com compromisos transitoris per guanyar autonomia i actuar en els nivells institucionals. Les dones s'han de trobar en situació de paritat amb els homes. Les contradiccions han de ser acceptades i expressades. Les responsabilitats han de ser col·legiades, rotatives i controlades. Cap línia, cap grup, cap persona han de voler imposar-se de forma excloent, sense que per això les persones, el seu talent ni la seva creativitat siguin ofegades en la mediocritat i els estereotips. Partits així són aquells que comencen per riure's dels partits. Els hàbits i prejudicis que s'oposen a això no es deixaran enrere fàcilment.

Prenent partit per una concepció diferent d'alternativa, som decidits i decidides a no constituir-nos en partit, a no formar al si dels partits verds aquests minipartits que són les fraccions. Encara que se'ns prengui per *...econaiïfs*, no lluitem per instal·lar el nostre propi poder. No ens presentem ni com a dirigents ni com una elit pensant. Ens considerem com a una mica relatiu, alhora que necessaris. El nostre objectiu és que cert nombre de les nostres idees es converteixin en abonament fertilitzador, i que prenguem part en accions que desemboquin en solucions alternatives concretes. No som un bloc monolític. Els nostres acords no exclouen els matisos entre nosaltres.

Cap interès fonamental no ens separa dels Verds, del moviment obrer, dels nous moviments socials. Convidem cada una i cada un de vosaltres a passar les nostres anàlisis i propostes pel garbell del vostre pensament. Si milers de dones i homes interessats en trobar una alternativa real prossegueixen la nostra reflexió i la superen, haurem guanyat. Per les seves preses de posició, al ocupar nous espais polítics, l'ecologisme s'afirma amb independència de les classificacions partidàries. Però hi ha corrents que el travessen. Les pàgines precedents mostren que nosaltres ens situam en un corrent que pot qualificar-se d'esquerra per raó dels valors que defensa: recolzem un projecte modern i exigent d'emancipació humana davant tota explotació i tota dominació, que s'inscriu en la tradició il·lustrada, la lluita del moviment obrer, dels moviments d'alliberament de l'Àfrica, Àsia, Amèrica Llatina i Oceania, del moviment d'alliberament de les dones.

Pensem que l'estratègia perfilada en aquestes pàgines correspon als interessos de la immensa majoria de la societat. Estem decidits a no menysprear res per guanyar a aquesta majoria per al combat ecosocialista. Ens temem que això va per a llarg. Mentre aquest combat no sigui políticament majoritari les aliances seran necessàries en diverses situacions concretes. Si arriba a ser majoritari, encara seguiran sent-ho.

Com a resultat de correlacions de forces i per ajudar a modificar-les, les aliances polítiques han de permetre alhora assolir objectius concrets d'interès comú per a la majoria de la societat, per a la societat en el seu conjunt, i fer progressar mentrestant al moviment emancipador. Mai no han de substituir al moviment mateix: ell mateix és l'essencial.

ATENEU
PERE MASCARÓ